



Generalitat de Catalunya  
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació  
**Direcció General del Patrimoni Cultural**  
Àrea de Coneixement i Recerca  
Centre d'Informació i Documentació del Patrimoni Cultural

4043

## Plaça dels jueus de Besalú (La Garrotxa)

M<sup>a</sup> José Lloberas Chavero



### **Avís legal**

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>.

## **ÍNDEX**

<b>1.- Fitxa tècnica del jaciment</b>	<b>3</b>
<b>2.- Situació geogràfica</b>	<b>4</b>
<b>3.- Motivacions i objectius de la intervenció arqueològica.</b>	<b>5</b>
<b>4.-Context històric. Trama urbana</b>	<b>7</b>
<b>5.-Metodologia.</b>	<b>12</b>
<b>6.- Descripció de les unitats estratigràfiques</b>	<b>14</b>
<b>7.- Conclusions</b>	<b>50</b>
<b>8.- Bibliografia</b>	<b>66</b>

## **ANNEXES**

## 1.- FITXA TÈCNICA DEL JACIMENT.

<b>Municipi:</b>	Besalú
<b>Comarca:</b>	La Garrotxa.
<b>Latitud Nord</b>	42°13'15''
<b>Latitud Est</b>	2°38'04''
<b>Altitud:</b>	142,21m (ssmm).
<b>Tipus de jaciment</b>	Medieval i modern
<b>Cronologia</b>	XIII- XX

### **Bibliografia :**

Alanyà i Roig, Josep, *Besalú, vida i organització d'una juderia*, Ajuntament de Besalú i Diputació de Girona, Besalú, 1996.

Freixes, Pere i Soler, Narcís. Descobriment de probables restes arqueològiques de la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona*, núm. 82, Girona, 1978, 55-61.

Grau i Montserrat, Manuel, La Sinagoga de Besalú: Noticias sobre la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona* núm. 82, Girona, 1978, 49-54.

Grau i Montserrat, Manuel. *La judería de Besalú ( Girona) ( Siglos XII al XV)*. Tesi doctoral, Barcelona 1975, ed. Olot, 1997.

Oliva i Prat, Miquel, Importante descubrimiento Arqueológico en Besalú, *Revista de Gerona* núm. 29, Girona. 1964.

## **2.-SITUACIÓ GEOGRÀFICA.**

La població de Besalú , municipi de la Garrotxa, es troba situat a la conca mitjana del riu Fluvià, entre les muntanyes garrotxines i la plana de l'Empordà. S'eleva uns 150 metres sobre el nivell de mar.

Assentada sobre una plana al·luvial quaternària del riu Fluvià, tres afluents d'aquest drenen les seves terres: la riera de Capellada, el torrent de Garganell i torrent del Junyell.

Besalú es troba situada en una cruïlla de camins. Es per la seva situació que des d'època antiga les vies romanes procedents de Girona i de la Jonquera es comunicaven amb les terres d'Osona, Cerdanya i Vallespir ( seguint la via de Capsacosta).

Aquest control sobre les comunicacions feu que ja a la Alta edat mitjana iniciés un creixement important tant demogràfic , com territorial format una gran comtat.

La zona on s'ha realitzat la intervenció arqueològica es situa a la Plaça dels jueus, a tocar de l'edifici de la Micvé ( banys de purificació jueus).

A aquesta plaça es pot accedir des de dues direccions prenent el carrer que condueix al pont que condueix a la plaça de l'Ajuntament.

Situat en una plaça ara convertida en mirador, amb unes vistes excelents sobre el riu Fluvià , ens ofereix una perspectiva increïble del Pont.

Es tracta d'un espai obert i de propietat municipal on es troba l'accés als banys de purificació jueus ( Micvé).

### **3.- MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ.**

La Plaça del Jueus de Besalú es troba situada, a tocar del riu Fluvià. El topònim fa referència a l'època medieval on s'hi concentrava una part important de la població jueva. Així, en el segle XIV, s'esmenta com la plaça davant la Sinagoga dels jueus.

La intervenció arqueològica té com a objectiu principal exhumar les possibles restes de la sinagoga i poder analitzar l'estructura d'aquell edifici, la distribució interna i les fases històriques que l'han marcat. Un altre objectiu que interessava era comprobar la relació estructural amb els banys i la seva possible vinculació amb la mateixa sinagoga.

El descobriment de la Micvé al món científic es realitzà l'any 1964, quan en les obres d'acondicionament de la fàbrica de tints que ocupava l'espai superior de la Sinagoga, es va obrir un forat per poder introduir una bomba d'aigua i poder utilitzar l'aigua del riu en el procés de tintar peces de roba.

En el decurs de les obres d'acondicionament van sorgir les restes de l'edifici de la Micvé ,( es va trobar la volta) que d'altra banda ja era de sobre conegut pels veïns de la població. En el record de la gent més gran es guarden les imatges d'alguns membres de la població amagant-se dins el recinte per por de les bombes durant la Guerra Civil Espanyola. En la memoria oral també queda recollit l'espai amb el nom de la Mesquita.

Coneixem algunes de les intervencions realitzades pel Sr. Miquel Oliva Prat durant la segona meitat dels anys 60 i les realitzades per Pere Freixes i Narcis Soler als 70.

Des de mitjans de la dècada dels 70 ja s'havien trobat algunes de les restes de la Sinagoga ( un mur de travertí situat a la part superior de la Micvé) però no s'en coneixien les mesures reals si bé, si es coneixien les afrontacions per les referències documentals que anaren succeint-se en les diverses vendes i lloguers de les cases que formaven part de l'entorn de la plaça.

La intenció principal era obrir el màxim espai possible ( limitat a un pressupost concret i a una data de finalització) i esbrinar si realment quedaven més vestigis de la sinagoga i en quin estat es trobaven les restes.

Gràcies a un conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de la Comtal Vila de Besalú i l'Institut del Patrimoni Cultural ( IPAC) de la Universitat de Girona els mesos de desembre del 2002 i de gener del 2003 s'han pogut dur a terme la present intervenció arqueològica.

És decidia intervenir en un sector concret, el més proper a la Micvé, i que semblava preservat de les diferents obres realitzades al llarg dels anys en aquesta plaça (Canalitzacions de llum , aigua, clavagueres,...). No s'ha d'oblidar que es tracta d'una excavació urbana amb tot el que comporta això, amb estratigrafies sovint descontextualitzades, amb retalls i intrusions d'elements posteriors sobreposats que dificulten una exploració lineal i neta de les diferents fases arqueològiques.

La documentació consultada indicava com a lloc més idoni el seguiment de la línia de façana de l'última casa construïda al carrer de la baixada a la Micvé ja que, la seva projecció vers la plaça, ens facilitava una possible guia on s'haurien arreglerat els murs de l'immoble.

El sondeig inicial consistí en una primera cala rectangular que amidava 8 metres de llargada per una amplada de 6'5 m.

Per poder arribar a les zones que consideraven interessants a nivell arqueològic es va haver de treure un enrajolat de tova que pavimentava l'espai més proper a l'accés als banys. Aixó significà una ampliació del sondeig inicial de 3 metres d'amplada.

Les excavacions han estat encarregades a l'Institut del Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona ( IPAC) i dirigides per M<sup>a</sup> José Lloveras Chavero.

#### **4.- CONTEXT HISTÒRIC. TRAMA URBANA.**

El territori que comprenia el comtat de Besalú, agrupa les actuals comarques de la Garrotxa, part del Ripollès fins a Setcases, part de Ponent de l'Alt Empordà i sector de Banyoles, i ocasionalment el Vallespir.

La vila de Besalú s'inicia al voltant del castell situat en un turó d'aproximadament 150 m.d' alçada entre el riu fluvià i la riera de Capellada al voltant del segle IX. La vila en aquests primers anys està totalment enmurallada.

El comte bisbe Miró fundà a la part baixa de la vila el monestir benedictí de l'esglèsia de Sant Pere, sota protecció de la Santa Seu . Des de aquest moment la població anirà progressivament ocupant el territori situat entre el castell i el monestir.

La importància del comtat de Besalú es fa patent en les nombroses edificacions de caràcter notable que encara avui es conserven: l'esglèsia de Sant Jaume, el monestir de Sant Pere, l'esglèsia de Santa Fe, la Casa Cornellà, l'antic Palau de la Curia Reial, la casa Safont o l'edifici de la Casa de la Vila

Al 1003 el comte Bernat I de Besalú, anomenat com a Comte de Tallaferro, renovà l'esglèsia, i es produí el moment de la seva consecració. Al 1111 el comtat passa a mans dels comtes de Barcelona degut a un pacte signat entre Bernat III i Ramon Berenguer III. Al 1226 Joan I creà la vegueria de Besalú i des de llavors els lloctinents reials són els encarregats d'actuar sobre el territori . Al 1285 assetjada pels francs ( Felip l'Ardit) Felip III l'Ardit promogué una ocupació del territori contra Pere II el Gran. La plaça de Besalú es convertí en centre de les forces per hostilitzar l'enemic. Albert de Mediona fou el cavaller encomanat de protegir la plaça, junt a 60 cavallers i 200 servents. Aquest reforç i les baixes patides al coll de Panissars provocaren la derrota de les tropes de l'Ardit.

Al segle XIV es construeixen les muralles noves ordenades per Pere III. De les muralles velles només es conserva un fragment a l'actual carrer de Rocafort i un altre al Portal situat als carrer del Comte de Tallaferro. L'aparell dels fragments conservats demostra una tècnica constructiva basada en l'ús de carreus de petit format apenes desbastats disposats en filades uniformes i regulars.

El 1462, seria ja en època de Joan I quan Besalú tornaria a jugar un paper important en la defensa del país. Aquesta vegada l'encarregat de la defensa fou Bernat de Cabrera, que amb una resistència ferrea aconseguí una sèrie de privilegis i exempcions pels habitants de Besalú.

La vila de Besalú fou l'última plaça que es rendí en el conflicte dels remences. Durant tots els anys del conflicte Besalú juga un paper important però va canviar diverses vegades de mans. Finalment Barcelona capitulà al rei el 1472.

Durant el segle XVI la pau es feu present gràcies a certa estabilitat del poder militar i polític. S'inicia un període de renaixença econòmica

Amb l'inici del regnat de Felip IV, amb l'esclat dels conflictes entre el rei i Catalunya, Besalú es posà del costat dels catalans, donant tots els recursos necessaris per ajudar a la causa, encunyant monedes de coure, per exemple. Iniciat al 1640 i després de dotze anys, l'enfrontament acabà amb un compromís entre la corona i el Principal.

Un episodi de pesta entre els anys 1651 i 1652 afebli el nombre d'habitants i per acabar de complicar aquesta davallada demogràfica; al 1653 els francesos ocuparen Besalú després de passar per l'Empordà i Girona.

La pau entre França i Espanya arribà a través d'un tractat: el tractat dels Pirineus, que significà pel comtat de Besalú la desmembració del seu territori. Les terres del Vallespir, Roselló i part de la Cerdanya eren incorporades a França.

El 1814 durant el conflicte napoleònic, els francesos dinamitaren la muralla de la vila a la seva part nord est abans de retirar-se i per tant eliminaren les restes que encara es podien conservar d'aquest sector de la vila.



## **-Els jueus a Besalú:**

En quan als jueus, aquests són propietat directa dels monarques<sup>1</sup>. Eren molt importants per la corona en tant que la vitalitat dels seus membres per al funcionament de la economia era exemplar. La seva immigració era una peça clau en el procés de repoblament de la Catalunya Nova.

Possiblement la comunitat de Besalú s'iniciï amb un establiment del s. IX, encara que les primeres referències documentals dels jueus de Besalú apareixen en escrits del segle XIII. En una notificació datada del 31 de març de 1229 de Jaume I als funcionaris reials on s'els informa de la limitació del préstec s'esmenta als jueus de Girona i de Besalú.

La comunitat jueva de Besalú apareix citada en nombroses ocasions a la documentació. A la part nord-est de la vila encara es conserven algunes restes de la seva ocupació per part dels jueus ( al carrer del Pont trobem una mezuzà conservada "in situ", al carrer Tallaferro nº 14 a l'interior de immoble també s'en conserva una).

La comunitat jueva de Besalú, segons Grau i Montserra contaria al segle XIII amb uns 131 membres, entre 1326 i 1347 oscil·laria al voltant de les 220 persones, entre 1363 i 1386 serien unes 171 habitants i entre 1392 i 1415 de 161 persones.<sup>2</sup>

L'augment de la comunitat jueva a Besalú en aquests anys hauria de ser considerable, si tenim en compte la demanda de la construcció d'un edifici de reunió i culte com la sinagoga.

La comunitat jueva es concentra al voltant d'uns centres comunitaris: la sinagoga, la carnisseria, la peixateria, els banys, ...

L'autorització de la construcció de la Sinagoga de Besalú fou aprovada per Jaume I al 4 de octubre de 1264.

---

<sup>1</sup> Sánchez Martínez, Manuel " Els jueus i el poder reial", *L'Avenç* nº 81. 1985.

<sup>2</sup> Grau i Montserrat, Manuel *La juderia de Besalú ( Girona ) ( Siglos XIII al XV )*, Barcelona, 1975, Tesi doctoral, Olot 1975.

Al 1342 la comunitat jueva de Besalú aconsegueix de Pere IV la independència de l'Aljama de Girona i per tant la creació de la seva pròpia Aljama, amb tot el que comporta a nivell d'organització social, econòmica, administrativa i moral de la comunitat. L'Aljama és una mena de consell rector de savis que organitzen internament el funcionament de la comunitat. S'obre així un període brillant per la col·lecta de Besalú. És un període de gran activitat econòmica, reactivació d'oficis diversos: teixidors, metges, argenters, firaires, mestres d'escola o prestamistes.

Aquesta benaurança es va estroncar l'any 1391 moment de l'esclat més virulent de les persecucions a tot els calls espanyols, i a molts arreu d'Europa. Els avalots, arriben al seu punt culminant amb els assalts i destrucció de diversos calls, com els de Girona, Barcelona, Lleida i a la resta de la Península. A partir d'aquest moment, tot i que a Besalú no es va registrar atac contra els jueus locals, la sensació de por es fa extensible a totes les comunitats, és l'inici de la decadència de la comunitat de Besalú i d'arreu de Catalunya. Les informacions dels atacs van provocar un profund deteriorament de les relacions amb els cristians.

D'entre les famílies jueves més conegudes de Besalú, destaquen els Des Catllar, els Carcassona, els Caravita (Belshom).

És arrel de la Butlla papal de Benet XIII, del 8 d'octubre de 1415, que s'obliga als jueus a cohabitar dins un recinte tancat: el Call. Fins llavors els jueus de Besalú tenien els seus habitatges a diversos punts de la població, barrejant-se amb la resta de veïns. Aleshores la comunitat jueva s'estenia pels carrers del Portal de Belloch, el Capellada, la Plaça Major, el carrer del Pont, el carrer del Forn i del carrer de Rocafort, en la seva majoria. L'obligació a viure separats jueus i cristians, obligant al tancament d'aquest darrers dins el call, era una de les directrius marcades per la butlla papal.

En el cas de Besalú aquest es reordena al voltant de la plaça on es situa la Sinagoga (actualment la Plaça dels jueus). La plaça era espaiosa i envoltada de nombrosos edificis que hi afrontaven. Diferents carrerons els connectaven amb la resta de la població. Desde el carrer del Pont es tancarien amb pedres i morter tots els carrers que comunicarien amb la resta de la població. El límits del call quedarien reduïts al sector de

llevant d'aquest carrer ,al carrer de la baixada cap al Fluvià i el carrer del forn tots entorn de la Sinagoga, fins a la muralla on la comunitat jueva tindria un portal per sortir del recinte del call.

El 1492 els Reis Catòlics decreten l'expulsió dels jueus de la Península. La comunitat jueva de Besalú pràcticament no existeix com a tal i algunes de les seves propietats, com ara la Sinagoga, ja han estat venudes.

## **5.-METODOLOGIA.**

La intervenció arqueològica realitzada a la Plaça dels Jueus de Besalú s'ha plantejat amb un doble objectiu .

D'una banda donar un prova feaent de la complexitat arquitectònica de la sinagoga de Besalú. Per altra banda la comprovació de l'existència de l'edifici de la Sinagoga com a tal , tot i que a les excavacions realitzades amb anterioritat sempre en feien referència.

Calia establir quines podien ser les dimensions aproximades de l'immoble que suposadament ocupava aquest sector de la plaça.

El coneixement d'aquest espai ajuda a definir la complexitat urbanística de la plaça en època medieval i per tant dóna unes claus essencials per entendre la trama urbana de gran part d'aquest sector de llevant de la població.

La dificultat d'entendre aquesta zona ve determinada per la pèrdua de les construccions a causa de les diverses reformes realitzades , i en part pels fets bèl·lics de la guerra del francès que provocaren la desaparició de part de la muralla i per tant de les estructures que des de antic s'hi adossaven.

El primer que es va realitzar fou una relectura dels documents antics que fan referència a aquest sector de llevant de la Comtal Vila de Besalú i concretament de la plaça dels jueus i de la sinagoga. A través dels documents de venda i de lloguer tenim un ric fons documental de les afrontacions i per tant la delimitació de la sinagoga.

Per a la realització de la investigació arqueològica s'ha seguit el sistema d'excavació estratigràfica dels diversos nivells i estructures que sorgiren a mesura que es va realitza el procés d'excavació i el conseqüent rebaix del nivell del sector nord est de la plaça.

Les estructures aparegudes han estat documentades tant a nivell fotogràfic com planimètricament.

Per a la documentació dels nivells estratigràfics s'ha emprat un model de fitxa Harris desenvolupat pel Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Girona.

El material arqueològic recuperat s'ha rentat, siglat, inventariat i registrat convenientment.

**6.- RELACIÓ DE U.E. EXCAVACIONS A LA PLAÇA DELS JUEUS DE BESALÚ (S. 02). Desembre 2002 - gener 2003.**

<b>Numero</b>	<b>Descripció</b>	<b>Observacions</b>
1001	Nivell superficial	
1002	Enllosat de toves del s. XX, situat al nord –est de la cala	
1003	Paviment de morter flonjo situat sota U.E. 1001	
1004	Retall produït per al pas de les canalitzacions de llum . Orientat est-sud .	
1005	Farcit consistent en tubs de plàstic i cablejat elèctric. Farceix a U.E. 1004	
1006	Retall circular produït per a la plantació d'una magnòlia	
1007	Farcit de retall U.E. 1006 consistent en terra i arrels de la magnòlia.	
1008	Retall produït per a la instal·lació de les canalitzacions de llum orientat sud –oest.	
1009	Farcit de U.E. 1008.	
1010	Mur façana antic edifici industrial. Orientat sud- oest	M- 1
1011	Mur sota la jardinera, orientat nord- oest. Mur de l'edifici industrial.	M-2
1012	Mur orientat nord-est, sud-oest, sota U.E.1002, mur de l' edifici industrial.	M-3
1013	Nivell de runa compostat de pedres, pedrets i en algunes zones, aparició de terra compacte amb restes d'impromtes de rajols situats a la banda sud-est de U.E. 1012, sota 1003.	
1014	Franja de paviment orientat de nord-est a sud-oest.	
1015	Nivell vermellós situat a sud-oest de U.E. 1010.	

<b>Numero</b>	<b>Descripció</b>	<b>Observacions</b>
1016	Escala de dos esglaons , situada a est de U.E. 1010.	
1017	Enrajolat de toves que ocupa tot l'espai situat entre U.E. 1010, U.E. 1011, U.E. 1012	
1018	Rajols col·locats de manera vertical, a mode d'envà .	
1019	Retall a U.E. 1017 situat al nord-est de la cala.	
1020	Farcit de U.E. 1019 = 1043.	
1021	Nivell de terra sota U.E. 1017 format per sorres.	
1022	Mur de pedres orientat nord-est, sud-est.	M-4
1023	Mur de pedres orientat nord-sud sota U.E. 1010 , sota U.E. 1021.	M-5
1024	Esglaó situat a l'est de U.E. 1010, ha patit reformes modernes.	
1025	Nivell de runa i morter situat sota U.E. 1021.	A-1 / A-2
1026	Nivell de terra amb taques de morter molt suelta sota U.E. 1021.	A-1
1027	Nivell de terra molt cendrosa amb restes de morter sota U.E. 1026.	A-1
1028	Nivell de pedres sota U.E. 1026 a la banda oest.	A-1
1029	Nivell de morter sota U.E. 1028.	A-1
1030	Retall de terra fina situada a sud-oest de l'àmbit 1.	A-1
1031	Nivell de terra sota U.E. 1025	A1/A2
1032	Possible nivell de circulació sota U.E. 1029.	A-1

<b>Numero</b>	<b>Descripció</b>	<b>Observacions</b>
1033	Pedres a banda i banda de U.E. 1022-	A-1
1034	Paviment de morter nomès conservats en dos fragments.	A-2
1035	Nivell de cendra sota U.E. 1031.	A-2
1036	Nivell de morter sota U.E. 1029.	A-2
1037	Carreus “ possible arrancament d’arcada”.	A-2
1038	Mur original sobre U.E. 1023, banda oest.	A-2
1039	Construcció de la canal.	A-2
1040	Farcit de la canal U.E. 1039.	A-2
1041	Manlleu de carreus a U.E.1038 sota U.E. 1023.	A-2
1042= 1053	Enderroc de pedres i morter davant de U.E. 1037.	A-2
1043	Enderroc de pedres situat a la banda nord-est, cobert per 1013	A-2
1044	Nivell de morter desfet a nivell de l’última fila de travertí cobreix U.E. 1046-1047	A-2
1045	Dipòsit de calç.	A-2
1046	Retall davant U.E. 1022, retall modern.	A-2
1047	Farcit de U.E. 1046.	A-2
1048	Paviment de morter.	A-2



<b>1049</b>	Reforma de la cantonada del mur U.E. 1022.	A-2
<b>1050</b>	Restes de morter i ferro dins U.E. 1035.	A-2
<b>1051</b>	Retall de rasa de fonamentació del mur U.E. 1022, farcit per U.E. 1054	A-2
<b>1052</b>	Paviment sota U.E. 1050.	A-2
<b>1053</b>	Amuntegament de pedres "possible mur caigut"	A-2
<b>1054</b>	Farcit de rasa U.E. 1051.	A-2
<b>1055</b>	Nivell fangòs	A-2
<b>1056</b>	Taques de morter situat sota 1055.	A-2
<b>1057</b>	Restes de nivell de paviment a tocar del retall U.E.1046	A-2
<b>1058</b>	Pedres i morter cobert per U.E. 1035 situat a la banda oest de U.E. 1022 a tocar del primer brancal de la segona porta.	A-2
<b>1059</b>	Nivell de circulació a tocar de la segona porta de U.E. 1022 a la banda est = a nivell de porta.	A-1
<b>1060</b>	Mur sota escala mur orientat nord- sud.	A-2
<b>1061</b>	Pedres on fonamenta la jardinera orientades est- oest.	A-2
<b>1062</b>	Retall a tocar de Mur. U.E. 1060.	A-2
<b>1063</b>	Farcit de U.E. 1062.	A-2
<b>1064</b>	Mur sota jardinera orientat Est- oest.	A-2

<b>1065</b>	Desguàs del mur U.E. 1064	A-2
<b>1066</b>	Farcit de forat desguàs de la paret U.E. 1064.	A-2
<b>1067</b>	Farcit de U.E. 1045.	A-2
<b>1068</b>	Farcit de calç de U.E. 1045 cobert per U.E.1067.	A-2
<b>1069</b>	Nivell de terra davant de U.E. 1023 (= 1073).	A-3
<b>1070</b>	Folrat del mur U.E. 1023.	A-3
<b>1071</b>	Estructura semicircular .	A-3
<b>1072</b>	Farcit de l'estructura U.E. 1071.	A-3
<b>1073 = 1023</b>	Mur orientat Sud- Est , Nord-Oest	A-3
<b>1074</b>	Paviment de pedretes sota 1069.	A-3
<b>1075</b>	Enllosat dins U.E. 1045 Cobert per U.E. 1068	A-2
<b>1076</b>	Llindar de porta fins U.E. 1023 (=1073)	A-3
<b>1077</b>	Nivell de terra davant de U.E. 1023 (=1073) a la banda nord-est .	A-3
<b>1078</b>	Antic mur sobre el qual es construeix U.E. 1023	A-1/ A-3
<b>1079</b>	Tapiat de porta U.E. 1080.	A-1
<b>1080</b>	Llindar de porta oberta a U.E. 1023 .	A-1
<b>1081</b>	1ª porta tapiada a U.E. 1022.	A-1/ A-2
<b>1082</b>	Tapiat de porta U.E. 1081.	A-1/A-2

<b>Numero</b>	<b>Descripció</b>	<b>Observacions</b>
1083	2ª porta tapiada a U.E. 1022.	A-1/A-2
1084	Tapiat de porta U.E. 1083.	A-1/A-2
1085	Imprompta a U.E.1022 banda est possible encaix.	A-1
1086	Franja de calç blanca entre 1058 i 1087.	A-2
1087	Pedres davant de U.E. 1045, possiblement relacionat amb U.E. 1058.	A-2
1088	Nivell de pedres sota U.E. 1055, barrejades amb terra fangosa.	A-2
1089	Enrajolat a la banda de llevant de U.E. 1012.	A-3
1090	Farcit sota U.E. 1088.	A-3

## **DESCRIPCIÓ DE U.E. EXCAVACIONS A LA PLAÇA DELS JUEUS DE BESALÚ (S. 02), DESEMBRE DE 2002.**

### **U.E. 1001.**

Nivell format per petites pedres i ciment en pols. Cobreix a la part sud una mena de paviment de color clar, les rases de la canalització del cablejat elèctric i els retalls circulars provocats per la plantació d'un arbre.

Recolza en U.E. 1002

Cobreix a U.E. 1003, U.E. 1004, U.E. 1005, U.E. 1006, U.E. 1008, U.E.1009, U.E.1010, U.E. 1012.

S'entrega a U.E. 1011

És tallat per U.E. 1006

### **U.E. 1002.**

Enllosat format de toves quadrades que actualment cobreix la part superior del passadís d'accès a la Micvé. Aquest espai ocupa la part més nord-est de la plaça perllongant-se fins a la porta d'accès de la casa veïna. Aquestes lloses es troben col·locades sobre un llit de formigó molt compacte.

S'ha sustret pràcticament en la seva totalitat excloent una part que corresponent al pas per a veïns a la zona de llevant i la part que cobreix la volta de les escales de la Micvé.

Cobreix a U.E. 1004, U.E. 1005, U.E. 1012, U.E. 1013, U.E. 1014

Talla a U.E. 1003

S'entrega a U.E. 1011

Se li recolza U.E. 1001.

### **U.E. 1003.**

Paviment de morter molt flonjo de color groc pàlid, retallat per a la construcció de U.E. 1002.

Cobreix a U.E. 1013.

S'entrega a U.E. 1011 i U.E. 1010.

Cobert per U.E. 1001.

És tallat per U.E. 1002, U.E. 1004, U.E. 1006.

#### **U.E. 1004.**

Retall rectangular provocat per la instal·lació del cablejat elèctric per donar llum als fanals de la plaça. Va paral·lel al mur U.E. 1012. per la banda est d'aquest.

Es tracta d'una rasa orientada sud a est on es troba el fanal.

Talla a U.E. 1003.

Cobert per U.E. 1001 i per U.E. 1002 a la banda est.

Farcit per U.E. 1005.

#### **U.E. 1005.**

Farcit de U.E. 1004, consistent en un tub de plàstic on interiorment passa el cablejat elèctric.

Farceix a U.E.1004

Cobert per U.E.1001 i 1002.

### **U.E. 1006.**

Retall circular provocat a U.E. 1003 per col·locar-hi un arbre ( magnòlia).

Cobert per U.E. 1001.

Farcit per U.E. 1007.

Cobreix a U.E. 1017.

Talla a U.E. 1001 i 1003.

### **U.E. 1007.**

Farcit de U.E. 1006 compost per terra i arrels de la magnòlia. Les arrels han arribat fins a nivells profunds .

Farceix a U.E. 1006

### **U.E. 1008.**

Retall provocat per la instal·lació del cablejat elèctric per donar llum als fanals de la plaça. Va paral·lel a la façana del mur U.E. 1010.

Es tracta d'una rasa orientada sud -oest

Cobert per U.E. 1001.

Talla a U.E. 1015.

Farcit per U.E. 1009.

### **U.E. 1009.**

Farcit de U.E. 1008 consistent en un tub de plàstic on interiorment passa el cablejat elèctric.

Cobert per U.E. 1001 i U.E. 1015.

Farceix a U.E. 1008.

## U.E. 1010

Mur de la façana de l'edifici industrial ( tints) . Orientat de sud a oest. Seguint la línia de façana de l'edifici del costat es desvia lleugerament cap a l'interior de la plaça.

Les dimensions del esmentat mur són les següents compta amb una llargada de 7'2m. i una amplada de 0'35 m. i una profunditat d'aproximada d' 1 m.

Es tracta d'un mur de pedres carejades alternant en la seva construcció rajol. Queda penjat a l'alçada aproximadament d'un metre . Va a fonamentar però a un altre mur que correspon a la façana d'un mur anterior U.E. 1023.

A la banda est d'aquest mur presenta dos escales. Mentre que la primera, situada més a l'oest, nomès té dos esglaons ( U.E. 1016), una segona conserva un esglaó (U.E. 1024). Adossat a aquest mur entre les dues escales trobem una sèrie de rajols verticals que semblen tenir una funció d'envà ( U.E. 1018).

Aquest mur, així com també passa amb U.E. 1011 i U.E. 1012 troben recolzades a les seves parets interiors un terra de rajols ( U.E. 1017.)

Junt amb les murs abans esmentats possiblement formin una de les habitacions que conformaven part d'un edifici de caràcter industrial ( possiblement una fàbrica de tintar robes ).

Cobreix a U.E. 1023 i U.E. 1038.

Solidari amb U.E. 1011 i U.E. 1012.

Se li recolza U.E. 1016, 1018 i U.E. 1024.

Cobert per U.E. 1001 i U.E. 1015.

Se li entrega U.E. 1003, U.E. 1013, U.E. 1017.

## U.E. 1011.

Mur de pedres lligades amb morter . Orientat nord – oest, situat sota l'actual jardinera formada per pedres rectangulars que formen part de l'ajardinament de l'actual plaça. La llargada és de 3'2 m. i l'amplada és de 0'35 m.

Es troba cobert per la terra que conté la jardinera on trobem plantats uns petits arbusts.

Es tracta del mur que tancaria l'edifici industrial al s. XIX – XX no té cap tipus de fonament sembla està constuït directament sobre el terra. La fonamentació és d'1 metre.

Solidari a U.E. 1010.

Se li entrega U.E. 1003, U.E. 1013, U.E. 1017.

## **U.E. 1012**

Mur situat sota U.E. 1002, a la part nord-est. Orientat al sud-oest. Cobert per U.E. 1013 a la part sud-oest.

Malgrat no lligar-se amb U.E. 1010 ja que a la zona sud d'aquest ha desaparegut, están relacionats entre ells i junt a U.E. 1011 formen una de les habitacions de l'edifici industrial.

Presenta una potent fonamentació de formigó molt compacte. D'una profunditat de 1'20 m.

Presenta rabava i sobre aquesta es situa l'enrajolat U.E. 1017 a la banda oest i U.E. 1088 a la banda est.

Les dimensions són 8 m. de llargada i 0'45 m. d'amplada.

La rabava presenta una amplada de 0'20 cm.

A la part més sud presenta un rebentat provocat per la construcció de les canalitzacions tant de clavagueres, com de llum que passen pel centre de la plaça en direcció sud-est.

És un mur construït per pedres carrejades, còdols tallats, rajols i alguna pedra possiblement reutilitzada.

En aquest alçat trobem una pedra que presenta dos forats. Possiblement provocat per una grapa o similar per poder moure-la en el moment de la construcció.

A la part més sud-est aquest alçat presenta presència de restes d'enguixat en tractar-se d'un mur de separació amb un habitació situada a llevant de l'edifici.

Talla a U.E. 1021, U.E. 1026, U.E. 1027, U.E. 1028, U.E. 1029, U.E. 1030 i U.E. 1036.

Solidari amb U.E. 1010.

Cobert per U.E. 1002 i U.E. 1003.

Se li entrega U.E. 1013, U.E. 1014.

Se li recolza U.E. 1017 i 1089.



### **U.E. 1013**

Nivell de runa barrejada amb algunes zones de terra més compacte situat de banda a banda entre U.E. 1010, U.E. 1011 i U.E. 1012. La terra compacte es troba només a la banda nord - est a tocar del mur U.E. 1012. Presenta impromtes de rajols però es tracta del mateix nivell que la runa moderna que es troba al mateix nivell , que surt a la resta de la cala.

La runa es tracta d'un gran taquet de runa moderna per a l'anivellament del terreny un cop abandonat l'immoble de la fàbrica, amb molta presència de pedres i de restes de escombreries de diverses procedències ( restes de joguines, medicaments, productes de cosmetica, restes de ferros, llaunes,...)

Cobreix a U.E. 1017, U.E. 1019, U.E. 1020 (= 1043).

S'entrega a U.E. 1010, U.E. 1011 , U.E. 1012, U.E. 1018.

Cobert per U.E. 1002, U.E. 1003.

Se li entrega U.E. 1014.

### **U.E. 1014.**

Franja de paviment sobre U.E. 1019, situat al nord-est de la cala, franja orientada de nord-est a sud-oest.

Es tracta de terra premsada pel pas d'una màquina excavadora pesant o similar.

Franja d'uns 0'30 m. d'amplada sense determinar la seva funcionalitat.

Cobreix a U.E. 1017, U.E. 1019.

Cobert per U.E. 1013.

S'entrega a U.E. 1013 i U.E. 1012.

### **U.E. 1015.**

Nivell vermellós situat a l'oest de U.E. 1010 a la part nord però a la sud d'aquest el cobreix. Són unes graves, portades per tapar les rases realitzades per la canalització de llum i la canalització d'aigües negres procedent del carrer . Va paral·lela a U.E. 1010

per a la banda de ponent. Ja s'apreciava aquesta diferenciació de color i textura de terres des de l'inici de la intervenció.

Cobreix a U.E.1010.

És tallat per U.E. 1008.

Cobert per U.E. 1001.

### **U.E. 1016.**

Escala de dos esglaons, situada a l'est del mur U.E. 1010. El primer esglaó encara conserva les teules que el cobria, el segon han desaparegut i només es conserven les pedres que formen la base de la preparació.

El primer esglaó el cobria U.E. 1003 i el segon per U.E. 1013

Recolza en U.E. 1010.

Cobreix a U.E. 1017.

Cobert per U.E. 1003, U.E. 1013.

### **U.E. 1017**

Enrajolat de toves de forma rectangular. Les dimensions de les quals són 0'30 m. de llargada per 0'16 m. d'amplada.

Enganxades amb morter molt flonjo. Col·locades sobre el terra amb una fina capa de sorres.

Ocupa tota l'habitació amb excepció de dos punts on apareix rebentat . Un a la banda oest on es trobava la magnòlia , a la banda nord-est amb un altre rebentat de més consideració i un tercer on es trobava el desmai.

D'una llargada aproximada de 5'7 m. per 5'55 m. d'amplada

Presenta un retall a la banda nord-est , possiblement realitzat en el moment d'acondicament de les escales modernes d'accès a la Micvè.

Tot aquest paviment de rajol segurament es tracta del terra de l' edifici industrial.

A la part més est en orientació sud presenta una mena de catxat dels rajols.

Cobreix a U.E. 1021, U.E. 1023.

S'entrega a U.E. 1010, U.E. 1011 i U.E. 1012.

Cobert per U.E. 1013, U.E. 1014, U.E. 1016, U.E. 1018, U.E. 1024.

És tallat per U.E. 1019.

És recolza a U.E. 1018.

### **U.E. 1018**

Rajols col·locats de forma vertical que sembla tractar-se d'una mena d'envà que separa en dues parts l'habitació.

D'amplada nomès comprèn estrictament l'amplada que prenen les toves ( igual que les de l'enrajolat U.E. 1017), col·locades longitudinalment sobre el costat més llarg.

Estan lligades entre elles amb una mica de morter molt flonjo. La part millor conservada correspon a tocar del mur U.E. 1010 a la seva banda nord amb tres fileres i la resta es troba en mal estat.

Té una llargada de 3 m. , una amplada de 0'06 m. i una fondària en els llocs conservats de 0'50 m.

Recolza en U.E. 1010

Cobreix a U.E.1017

Se li recolza U.E. 1013 i U.E. 1017

Cobert per U.E. 1003.

Se li entrega 1013.

### **U.E.1019**

Retall a U.E. 1017 suposadament per la sustracció de rajols. De dimensions aproximades d' 1'75 m. de llarg., per una amplada aproximada de 1'8 m.

Realitzat als anys 1964-65 en la intervenció arqueològica a càrrec del Dr. Miquel Oliva Prat.

Talla a U.E. 1017

Cobert per U.E.1013 i U.E. 1014

Farcit per U.E. 1020

### **U.E. 1020**

Farcit del retall U.E. 1019 situat a la banda nord est de la cala, realitzat a U.E. 1017 cobert per la runa moderna U. E. 1013.

Farceix a U.E. 1019

Cobert per U.E. 1013.

### **U.E. 1021**

Nivell de terra sota U.E. 1017. Primer es troba una capa fina de sorres, per a la preparació per a la instal·lació del paviment de rajols. Aquesta sorra es troba barrejada amb morter i terra.

Presència de restes ceràmiques, sobretot a la banda més nord. A la banda sud la terra és més suelta sense gairebé presència de pedres i abundant ceràmica que oscil·la entre el s. XVI i XX.

Cobreix a U.E. 1022, U.E. 1023, U.E. 1025, U.E. 1026, U.E. 1064, U.E. 1079, U.E. 1080.

És tallat per U.E. 1012

Cobert per U.E. 1017.

### **U.E. 1022.**

Mur de pedres lligades amb morter orientat nord- est , sud- oest.

Separa els àmbits 1 del 2 . Podem apreciar que a la banda sud-oest es recolza en U.E. 1023 . Té dues portes tapiades . A la banda nord presenta un alçat per carreus de travertí mentre que a la banda sud es tracta de pedres de diverses dimensions.

Les dimensions són de 7'4 m. de llargada i de 0'80 d'amplada en el punt màxim.

Mur que ha patit diverses reformes. Aquestes podem diferenciar-les en dues fases. Una primera que seria com a mur de separació i comunicació d'una sala amb l'altra . Una segona fase que consistiria en el paredat de les portes i sobrealçat del mur. Aquestes reformes són fàcilment observables en l'alçat del mur per la banda est.

Recolza en U.E. 1023

Cobert per U.E. 1020, U.E. 1021 i U.E.1049.

Se li entrega: U.E. 1025, U.E. 1026, U.E. 1027, U.E. 1028, U.E. 1029, U.E. 1030, U.E. 1031, U.E. 1032, U.E. 1034, U.E. 1035, U.E. 1036, U.E. 1055, U.E. 1088.

Se li recolza: U.E. 1033.

És tallat per U.E. 1022.

### **U.E. 1023.**

Mur de pedres lligades amb morter, sobretot còdols treballats. Orientat de nord a sud, situat sota U.E. 1010 ( mur de la façana) actua com a fonamentació d'aquest. Té una amplada màxima de 0'5 m.

Tot i que el mur U.E. 1010 utilitza en alguns sectors , sobretot a la banda oest, aquest mur per fonamentar a la banda de llevant el mur U.E.1010 s'enretira i el mur U.E. 1023 segueix la línia de carrer en època medieval.

Aquest mur U.E. 1023 es col·locat sobre el mur U.E. 1078. ( un mur d'una edificació anterior reaprofitat). A la part més est U.E. 1073 ( =1023) es pot comprovar el reaprofitament del mur anterior per utilitzar-lo com a fonament per a la construcció del U.E. 1023.

A la meitat de la longitud del mur dins l'àmbit 1 trobem construcció d'una porta amb la definició clara d'aquesta per un seguit de pedres de llinda i el brancal de la porta. Més tard es produeix una reforma consistent en el tapiat d'una porta que per les dimensions es tracta d'una porta d'accès a un edifici de dimensions considerables.

Un cop la sinagoga ha deixat de funcionar com a tal la banda nord oest d'aquest ur dins l'àmbit 2 pateix un seguit de reformes ( construcció d'una canal ...) i per tant ha canviat de numero UE. 1038.

Cobert per U.E. 1010, U.E.1017 i U.E. 1021.

Se li entrega: U.E. 1025, U.E. 1026, U.E. 1027, U.E. 1028, U.E. 1031, U.E. 1032, U.E. 1034, U.E. 1035, U.E. 1036, U.E. 1052, U.E. 1055, U.E. 1088.

Cobreix a : U.E. 1078

Se li recolza U.E. 1022 i U.E. 1053.

#### **U.E. 1024**

Esglaó situat a llevant de U.E. 1010, format per un esglaó de toves.

Recolza en U.E. 1010.

Cobreix a U.E. 1017.

Cobert per U.E. 1013.

#### **U.E. 1025**

Nivell de runa sota U.E. 1021, compost per moltes pedres de diferents dimensions, presència de molt morter. Moltes d'elles poden tenir la procedència de murs desmuntats. El motiu el trobem en què gairebé totes les pedres són grans còdols de riu que presenten marques de tall per servir com a pedres en la construcció de murs.

Cobreix a U.E. 1031, U.E. 1064 i U.E. 1067.

S'entrega a U.E. 1022, U.E. 1023, U.E. 1038 i U.E. 1082.

Cobert per U.E. 1021.

Se li entrega U.E. 1044

#### **U.E. 1026**

Nivell de terra situat a la banda est de U.E. 1022, a l'àmbit 1 sota U.E. 1021, compost de terra suelta, molt neta de pedres i fragments de teules. Les restes ceràmiques donen datacions que oscil·len entre el s. XV i el XVIII. Es tracta d'un estrat de terra remogudes degut a l'acció de construcció del mur U.E. 1012.

Cobreix a U.E. 1027

S'entrega a U.E. 1022, U.E. 1023, U.E. 1079, U.E. 1080 i U.E. 1082.

Cobert per U.E. 1021

És tallat per U.E. 1012.

### **U.E. 1027.**

Nivell de terra molt cendrosa situat a la banda oest del mur U.E. 1022, presenta poques restes ceràmiques reduint-se a una ansa de ceràmica oxidada i un parell de restes óssies. A l'igual que U.E. 1026 es talla pel mur U.E. 1012 i per tant possiblement estigui remoguts .

Cobreix a U.E. 1028

S'entrega a U.E. 1022 , U.E.1023, U.E. 1079 i U.E. 1082.

Cobert per U.E. 1026

És tallat per U.E. 1012

### **U.E. 1028**

Nivell d'enderroc sota U.E. 1027 a l'ambit 2. Compost de terra molt suelta i algunes restes de pedres i abundant morter. No hi ha gaire presència ceràmica però destaca la presència de ceràmica de groc melat al costat de vidrada marró a franjes grogues . A l'igual que U.E. 1026 i U.E. 1027 està tallat per U.E. 1012.

Cobreix a U.E. 1029 , U.E. 1030 i U.E.1085.

S'entrega a U.E. 1022, U.E. 1059 i U.E. 1078.

Cobert per U.E. 1027

És tallat per U.E. 1012.

### **U.E. 1029**

Nivell irregular de morter de calç i terra suelta més compacte a tocar del brançal de la porta paredada al sud de U.E. 1022.

A la banda a tocar de U.E. 1023 presenta una concentració menor de morter i major en pedres.

Cobreix a U.E. 1032 i U.E. 1033.

S'entrega a U.E. 1022 i U.E. 1059.

Cobert per U.E. 1028

És tallat per U.E. 1012

#### **U.E. 1030**

Nivell de terra molt fina ( sembla llims de riu) situat a la part est de U.E. 1023 davant de U.E. 1078.

Cobreix a U.E. 1032.

S'entrega a U.E. 1022 , U.E. 1023 i U.E. 1078.

Cobert per U.E. 1028.

És tallat per U.E. 1012.

#### **U.E. 1031.**

Nivell de terra sota U.E. 1025 de textura solta i de color grisos. Amb presència molt variada de restes ceràmiques.

Cobreix a U.E. 1034, U.E. 1035, U.E. 1039, U.E. 1045, U.E. 1050 i U.E. 1067.

S'entrega a U.E. 1022, U.E. 1023, U.E. 1037 , U.E. 1038, U.E. 1041 i U.E. 1082.

Cobert per U.E. 1025, U.E. 1044 ( a la banda nord).

#### **U.E. 1032.**

Nivell de morter molt malmès sota U.E. 1029. Compost de moltes restes de morter i de boletes de fangs a mode de nivell de circulació però molt malmès. Cobreix a U.E. 1036 que es molt més compacte.

Cobreix a U.E. 1036

S'entrega a U.E. 1022 , U.E. 1023 i U.E. 1082.

Cobert per U.E. 1029 i U.E. 1030.



És tallat per U.E. 1012.

#### **U.E. 1033.**

Possibles restes d'un esglaó en molt mal estat situat davant la primera porta tapidada de U.E. 1022. Situat a la banda del riu d'aquest mur.

Es tracta de dues restes de morter , amb un encaix de forma circular , situat a les bandes dels brancal. Al centre presenta una sèrie de pedres.

Talla a U.E. 1036.

Cobert per U.E. 1029.

Es recolza en U.E. 1022.

#### **U.E. 1034.**

Restes de paviment de morter conservats en dos fragments , davant de la banda est de U.E. 1023 i davant la banda nord a tocar de mur U.E. 1022 .

Cobria el nivell d' abandonament del mur de travertí.

Cobreix a U.E. 1034 i U.E. 1035.

S'entrega a U.E. 1022 i U.E. 1023 i U.E. 1037.

Cobert per U.E. 1031.

#### **U.E. 1035.**

Nivell de terra sota U.E. 1031, nivell de terra suelta amb presència de restes de ferro de color grogós abundant presència de teules sobretot al centre de l'habitació .

Les restes aparegudes barrejades amb aquest nivell amb més presència de ferro han estat separades amb la U.E. 1050.

Aquest estrat pot tractar-se d'un nivell d'enderroc , de color a taques veres i a taques de color rosat.

Cobreix a U.E. 1051,U.E. 1052, U.E. 1053, U.E. 1058, U.E. 1086 i U.E. 1087.

S'entrega a U.E. 1022 i,U.E. 1023, U.E. 1039, U.E. 1041, U.E. 1064 i U.E. 1082.

Cobert per U.E. 1031 i U.E. 1034.

És tallat per U.E. 1046.

#### **U.E. 1036.**

Nivell de morter sota U.E. 1029. S'extèn per tota l'habitació es tracta d'un morter dur de color gris fosc. Hi ha zones on sembla presentar restes d'un nivell de circulació ( una mena de paviment de terra batuda), presenta retalls tant a la banda corresponent al mur U.E. 1022 i al U.E. 1023.

Aquest àmbit s'ha deixat a aquest nivell sense aprofundit més.

Cobert per U.E. 1032.

És tallat per U.E. 1012 i U.E. 1033.

S'entrega a U.E. 1078.

#### **U.E. 1037.**

Carreus situat a la banda nord de U.E. 1023. Forma part del mur quan funcionava com a mur de la façana de la sinagoga. Els carreus succesius han estat expoliat.

Cobert per U.E. 1038.

Se li entrega U.E. 1034 i U.E. 1031.

#### **U.E. 1038.**

Restes d'un mur posterior U.E. 1023 , que en el tram de l'àmbit 2 està directament amb les reformes podruides després de l'abandonament de la Sinagoga com a tal. H a patit diverses reformes entre les quals es troben la construcció de la canal de desguàs ( U. E. 1039), i al tapiat de la primera porta del mur U.E. 1022.

Ha patit l'expoli d'alguns carreus U.E. 1041.

Cobert per U.E. 1010,

Se li entrega U.E. 1025, 1031.

Cobreix a U.E. 1023, U.E. 1037 i U.E. 1041.

### **U.E. 1039.**

Clavaguera situada a l'àmbit 2, funciona en el moment en què està tapada la porta de U.E. 1023 i s'alça i es reforma U.E. 1038.

Sembla que es fa més estreta a mesura que aprofundeix en el mur.

Les mesures són 0'5 m. d'amplada prenent les parets exterior i interiorment 0'3 m.

Se li entrega U.E. 1031

Farcit per U.E. 1040.

Se li entrega U.E. 1035.

### **U.E. 1040.**

Terra molt fineta i suelta que farceix U.E. 1039, presenta restes óssies.

Farceix a U.E. 1039.

### **U.E. 1041.**

Manlleu de carreus del mur U.E. 1023 a la banda nord a tocar dels carreus U.E. 1037.

Cobert per U.E. 1038.

Se li entrega U.E. 1035 i U.E. 1031.

### **U.E. 1042= 1053**

### **U.E. 1043 (= U.E. 1020).**

Enderroc de pedres situat a la banda nord-est de la cala a tocar del perfil d'aquesta.

Cobreix part del mur U.E. 1022.

Cobreix a U.E. 1022, U.E.1044 i U.E.1059.

Cobert per U.E. 1013.

#### **U.E. 1044**

Nivell de morter situat a la banda nord del mur U.E. 1022, al nord de l'àmbit 1 comença a aparèixer just amb la línia conservada del folrat de travertí en l'esmentat mur.

Separat de U.E. 1025 ( que s'extén per tot l'àmbit) però en aquest cas són restes de claç molt neta.

Cobreix a U.E. 1031, U.E. 1046 , U.E. 1047, U.E. 1048, U.E. 1049 i U.E. 1061.

Cobert per U.E. 1043 (= 1020).

S'entrega a U.E. 1025 i U.E. 1084.

#### **U.E. 1045.**

Dipòsit de forma circular . Conserva dues filades sobre el nivell de circulació original (no conservat el nivell de circulació ) . El fonament forma una mena de cono.

A l'interior es troba cobert la part del fons per lloses col·locades de manera intencionada.

Les dimensions són 1'30 m. de diàmetre interior, 1'70 m. de diàmetre exterior, i una profunditat de 0'75 m..

Recolza en U.E. 1064

Cobert per U.E. 1031

Farcit per U.E. 1067, U.E.1068, U.E. 1075.

Se li entrega U.E. 1048, U.E. 1055, U.E. 1057.

Talla a U.E. 1052.

#### **U.E. 1046.**

Retall davant la segona porta de U.E. 1022 a la banda nord. Es tracta d'un retall modern realitzat en les intervencions arqueològiques del Sr. Miquel Oliva i Prat l' any 1965.

Es tracta d'una cala realitzada per anar a buscar la profunditat del mur amb tant mala fortuna que no varen arribar a trobar el travertí dels brancals de la porta.

Té una llargada de 1'40 m. i una amplada de 0'55 m.

Cobreix a U.E. 1057.

Talla a U.E. 1035, U.E. 1048, U.E. 1052, U.E. 1057.

Cobert per U.E. 1044

Farcit per U.E. 1047.

S'entrega a U.E. 1060.

#### **U.E. 1047.**

Farcit de U.E. 1046 realitzar per Miquel Oliva i Prat als anys 65.

Farceix a U.E.1046

Cobert per U.E. 1044.

#### **U.E. 1048.**

Nivell de paviment situat al nord de l'àmbit 1 , retallat per U.E. 1046.

Cobert per U.E. 1044

És tallat per U.E. 1046

Cobreix a U.E. 1057 i U.E. 1061.

S'entrega a U.E. 1045 i U.E. 1060.

#### **U.E. 1049.**

A la banda nord de U.E. 1022 ens trobem tota aquesta zona amb moltes reformes i molts estrats alterals. Així la obertura de la porta es tapia en aquesta ocasió reconstruint una cantonada per sustentar una mena d'escala o similar. Possiblement es tracti de les reformes realitzades durant els primers anys de la descoberta de la Micvé per facilitar l'accés als banys.

Aquesta solució seria només provisional i per tant en el moment d'obrir el nou accés aquest quedaria obliterat físicament.

Recolza en U.E. 1083.

Cobreix a U.E. 1022

Cobert per U.E.1044.

### **U.E. 1050**

Restes de ferro que van aparèixer barrejades amb U.E. 1035.

Cobert per U.E. 1031 i U.E. 1034.

### **U.E. 1051.**

Retall de rasa de mur de fonamentació U.E. 1022 a la banda oest . la trobem al llarg de tot el mur. Sembla tractar-se de la rasa realitzada per a la fonamentació del mur

Talla a U.E. 1052.

Cobert per U.E. 1035.

Farcit per U.E. 1054.

### **U.E. 1052**

Paviment de color molt clar, beige- blanquinós. Situat sota U.E. 1035 presenta un retall a tocar del mur U.E. 1022.

A la zona propera a la llinda de la segona porta trobem les restes d'alguna construcció més antiga al funcionament de la sinagoga ( U.E. 1058).

Retallat a tocar de tot el llarg del mur U.E. 1022 ( U.E. 1051)

Cobreix a U.E. 1055.

Cobert per U.E. 1035, U.E. 1053

És tallat per U.E 1045, U.E. 1046, U.E. 1051.

S'entrega a U.E. 1023, U.E. 1060 i U.E. 1064.

### **U.E. 1053 (= 1042)**

Possible enderroc sobre U.E. 1052 consistent en grans blocs de pedra lligades amb morter situat a la banda oest de l'àmbit 1, possiblement es tracti del mur U.E. 1023 que hagi patit alguna caiguda, sense poder definir la seva forma. Situat davant dels carreus U.E. 1037.

Cobreix a U.E. 1052.

Es recolza en U.E. 1023.

Cobert per U.E. 1035.

### **U.E. 1054.**

Farcit d'una rasa de fonamentació del mur U.E. 1022 es tracta d'una mena de fang de color ocre amb taques marrons. La presència ceràmica es redueix anoves unes restes de vidrades verdes.

Farceix a U.E. 1051

Cobert per U.E. 1035..

### **U.E. 1055**

Nivell fangós de color verdós amb taques negres de carbonets i abundant presència de restes de cendres. Ja s'apreciava en el costat a tocar de mur U.E. 1023 i del mur U.E. 1022.

Cobreix a U.E. 1056 i U.E.1088.

Cobert per U.E. 1052.

S'entrega a U.E. 1022 , U.E. 1023 i U.E. 1055.

Tallat per U.E. 1058, U.E. 1086 i U.E. 1087.

#### **U.E. 1056.**

Taques de morter situat sota U.E. 1055. Ubicat a la banda oest.

Cobert per U.E. 1055.

Cobreix a U.E. 1088

#### **U.E. 1057.**

Restes d'un nivell de paviment situat sota U.E. 1048, a tocar del retall U.E. 1046.

Cobert per U.E. 1048.

És tallat per 1046.

S'entrega a U.E. 1045 , U.E. 1057 i U.E. 1061.

#### **U.E. 1058**

Pedres i morter cobert per U.E. 1035, situat a la banda oest de U.E. 1022 a tocar del primer brancal de la segona porta. Continua amb una franja de restes de morter ( U.E. 1086) i lliga amb les pedres situades en la mateixa línia a tocar del dipòsit U.E. 1045 (U.E. 1087). Possiblement es tracti de la imprompta d'un mur anterior a la construcció de la sinagoga.

Talla a U.E. 1055

Solidari amb U.E. 1086 i U.E. 1087

Cobert per U.E. 1035.

#### **U.E. 1059.**

Nivell de circulació a tocar de la segona porta de U.E. 1022 situat a la banda est del mur ( a l'àmbit 1). Compost per un lleuger paviment de morter molt malmès.



Cobert per U.E. 1043 (=1020).

Se li entrega U.E. 1028, U.E. 1029.

S'entrega a U.E. 1089.

#### **U.E. 1060**

Mur de pedres lligades amb morter situat sota l'actual primer tram d'escala d'accès a la Micvé. Orientat de nord a sud. Presenta en el seu alçat les restes del nivell de circulació de l'enrajolat del nivell de circulació de la sinagoga.

Se li entrega U.E. 1046, U.E. 1048, U.E. 1052, U.E. 1057.

Solidari U.E. 1064.

#### **U.E. 1061.**

Mur de pedres lligades amb morter . Orientades de nord a est, situat just al nord de la cala a tocar de la segona porta del mur U.E. 1022 ( la més propera a les escales de la Micvé).

Se li recolza U.E. 1057.

Cobert per U.E. 1044, U.E. 1048.

#### **U.E. 1062.**

Retall a tocar del mur U.E. 1060

#### **U.E. 1063.**

Farcit de U.E. 1062 de terra de color fangosa amb restes de color ocre.

Farcit de U.E. 1062.

#### **U.E. 1064.**

Mur de pedres lligades amb morter . Orientada est- oest.

Presenta en el seu alçat un petit desguàs a la banda més est. També format part del dipòsit de calç ( U.E. 1045) situat al sud del esmentat mur.

Solidari amb U.E. 1060.

Cobert per U.E. 1025, U.E. 1021.

Se li recolza U.E. 1045.

Se li entrega U.E. 1035, U.E. 1052.

Tallat per U.E. 1065

### **U.E. 1065.**

Desguàs situat al mur U.E. 1064 constituït per un petit desguàs relacionat amb el desnivell que el dipòsit U.E. 1045 presenta a la banda més nord d'aquest.

Talla a U.E. 1064

Farcit per U.E. 1066

### **U.E. 1066.**

Farcit del forat de desguàs del mur U.E. 1064, dins l'ambit 2. Format per terra molt suelta.

Farceix a U.E. 1065.

### **U.E. 1067.**

Farcit de U.E. 1045 compost de sorres per terra fina , pedres i calç.

Cobert per U.E. 1025 i 1031.

Farceix a U.E. 1045.

Cobreix a U.E. 1068.

### **U.E. 1068.**

Farcit de calç de U.E. 1045. Es tracta d'un paquet de calç , sense cap tipus de ceràmica , exceptuant una mandíbula i algunes restes óssies al fons i una gerreta de ceràmica oxidada.

Cobreix a U.E. 1075

Farceix a U.E. 1045

Cobert per U.E. 1067.

### **U.E. 1069.**

Nivell compacte format per terra fina, teules i boles de morter.

Situat davant de U.E. 1073 (= U.E. 1023). Cobreix en part l'interior del mur U.E. 1073 i recolza en el folrat del mur U.E. 1070.

Cobert per U.E. 1090.

S'entrega a U.E. 1070, U.E. 1071

Cobreix a U.E. 1074

### **U.E. 1070.**

Folrat del mur U.E. 1023. format per carreus de travertí.

Recolza en U.E. 1073.

Se li entrega U.E. 1069, U.E. 1074

Cobert per U.E. 1090.

### **U.E. 1071.**

Estructura semicircular apareguda sota U.E. 1090. Sembla tractar-se d'un pou o estructura similar. La part interna sembla apareixer rebossada.

Cobert per U.E. 1090.

Es recolza en U.E. 1070.

Farcit per U.E. 1072.

Se li entrega U.E. 1069.

### **U.E. 1072.**

Farcit de U.E. 1071 és tracta de terra suelta.

Cobert per U.E. 1090

Farceix a U.E. 1071.

### **U.E. 1073 (= 1023)**

Continuació del mur de façana U.E. 1023 a la banda est del mur U.E. 1012, al sector sud de la plaça

Format per pedres de diverses mesures. A la zona més nord occidental presenta la cantonada del primer mur U.E. 1038 al qual se li recolza una llinda d'una antiga porta.

Se li recolza U.E. 1070.

Cobert per U.E. 1090.

Cobreix a U.E. 1078.

### **U.E. 1074.**

Paviment de petits còdols format per pedretes i calç. Cobert per U.E. 1069, sembla entregar-se a U.E. 1070. És de fàcil detecta però salta amb facilitat . De color grisós. Té aparença de tractar-se d'un paviment de pati.

S'entrega a U.E. 1070.

Cobert per U.E. 1069.

### **U.E. 1075**

Nivell de lloses dins U.E. 1045 cobert per U.E. 1068, de diverses dimensions que folren el fons del dipòsit de U.E. 1045. El farceix que les cobria U.E. 1068 un gran paquet de claç ens fa suposar que es tracta d'un dipòsit d'aquest material. Aquest dipòsits sovint eren utilitzats per preparar la claç per encalar les façanes de les cases.

Farceix a u.E. 1045

Cobert per U.E. 1068.

### **U.E. 1076.**

Llindar de porta dins U.E. 1073 (=1023), a l'àmbit 3 a tocar de U.E. 1012. S'adossa a la cantonada formada pel mur U.E. 1078.

Es tracta d'una porta d'accès corresponent a l'edifici anterior a la construcció de la Sinagoga.

Cobert per U.E. 1090.

Es recolza en U.E. 1078.

### **U.E. 1077.**

Nivell de terra davant de U.E. 1073 (= 1023) a la costa de llevant d'aquest, dins l'àmbit 3.

Cobert per U.E. 1090.

S'entrega a U.E. 1073.

### **U.E. 1078.**

Mur de pedres lligades amb morter sota U.E. 1023 i 1073 als àmbits 1 i 3.

Es tracta de les restes d'un edifici anterior sobre el qual es va edificar la façana de la sinagoga. En el moment de la construcció eren plenament conscient de la seva presència ja que hi ha zones on el mur serveix de fonamentació de U.E. 1023 ( àmbit 1) mentre que a d'altres s'aprofita com a farcit del mur U.E. 1073 on apareix una cantonada on s'hi adossa una llinda de porta .

A l'àmbit 1 el mur U.E. 1012 retalla una porta tapiada.

Cobert per U.E. 1023 i U.E. 1073.

Se li entrega U.E. 1028, U.E. 1030, U.E. 1036.

Se li recolza U.E. 1076.

#### **U.E.1079.**

Tapiat de porta U.E. 1080. No es conserva en la seva totalitat perquè la construcció del mur U.E. 1010 l'ha afectat.

Cobert per U.E. 1021.

Se li entrega U.E. 1026, U.E. 1027.

Cobreix a U.E. 1080.

#### **U.E.1080.**

Llindar de porta oberta a U.E. 1023 a l'àmbit 1 , obertura d'importància. Tapiada.

Cobert per U.E. 1079.

Se li entrega U.E. 1026.

Cobreix a U.E. 1078.

#### **U.E. 1081.**

Primera porta oberta a U.E. 1022 a tocar de la façana U.E. 1023. En aquest cas no es conserva el llindar. Com totes les portes aparegudes al jaciment apareix tapiada.

Cobert per U.E. 1082.

### **U.E. 1082.**

Tapiat de porta U.E. 1081.

Se li recolza U.E. 1033.

Se li entrega U.E. 1025, U.E. 1026, U.E. 1027, U.E. 1031, U.E. 1032, U.E. 1035.

Cobreix a U.E. 1081.

### **U.E. 1083.**

Segona porta trobada a la banda nord del mur U.E. 1022 a tocar de les escales actuals d'accés a la Micvè.

Es recolza en U.E. 1049.

### **U.E. 1084.**

Tapiat de la porta U.E. 1083. només es conserva una part a la banda més du ja que la realització dels treballs de acondicionament de l'entrada a la Micvé poc després de la seva descoberta el van afectar directament.

Se li entrega U.E. 1044, U.E. 1059.

### **U.E. 1085.**

Imprompta d'algún encaix situat a la banda nord de U.E. 1022 a tocar amb U.E. 1023 possiblement tingui la funció d'encaixar el folre de U.E. 1023 a la imprompta d'un possible esglaó, dins l'àmbit 1

Es troba situada aproximadament a 2 m. del punt zero.

Talla a U.E. 1022.

Cobert per U.E. 1028.

#### **U.E. 1086.**

Franja de morter situada entre U.E. 1058 i U.E. 1087 semblen les restes d'un mur anterior a la construcció de la sinagoga. Dins l'àmbit 2

Talla a U.E. 1055

Solidari amb U.E. 1058 i U.E. 1087.

Cobert per U.E. 1035.

#### **U.E. 1087**

Restes de mur situat davant U.E. 1045, relacionat amb U.E. 1058 i U.E. 1086. Dins l'àmbit 2

Talla a U.E. 1055.

Solidari amb U.E. 1086 i U.E. 1058.

Cobert per U.E. 1035.

#### **U.E. 1088**

Nivell de terra fangosa i pedres, situat sota U.E. 1055, dins l'àmbit 2.

Cobert per U.E. 1055, U.E. 1056.

S'entrega a U.E. 1022 i U.E. 1023.

#### **U.E. 1089**

Enrajolat de toves a la banda sud de U.E. 1012. És tracta d'un nivell de circulació pertanyen a la habitació contigua de l'edifici industrial., de les mateixes característiques de U.E. 1017. Cobreix a U.E. 1090., Dins l'àmbit 3

Recolza en U.E. 1012 a la seva banda est.



Cobreix a U.E. 1090.

Recolza en U.E. 1012.

Cobert per U.E. 1001.

**U.E. 1090.**

Paquet de reompliment de terra sota U.E. 1089, dins l'àmbit 3

Cobreix a U.E. 1069, U.E. 1070, U.E. 1071, U.E. 1073 = 1023, U.E. 1076 i U.E. 1077.

Cobert per 1089.

## 7.- CONCLUSIONS.

L'espai situat al nord oest de la plaça dels jueus de Besalú fou el lloc escollit per a realitzar la intervenció arqueològica. Els motius eren diversos. La documentació antiga ubicava en aquest sector l'edifici de la Sinagoga i les excavacions realitzades als anys 1964, 1965 i al 1977 havien posat al descobert la Micvé i un mur situat al nord est de la plaça.

El 4 d'octubre de 1264 els jueus de Besalú obtenen l'autorització per a construir una sinagoga, amb títol de franc alou.

Les darreres excavacions realitzades entre el novembre del 2002 i el gener del 2003 han posat al descobert la façana de l'edifici, el pati i una de les sales: la Sala de l'oració.

### **-Les primeres intervencions arqueològiques .**

En aquest sector Marià Arboix i Esteve Arboix van instal·lar la seva fàbrica de tintar gèneres de punt sobre les restes de la sinagoga jueva, sense tenir-ne constància.

No fou fins el desembre de l'any 1964, arrel de l'intent de col·locar una bomba per extreure aigua del riu, facilitar-ne l'obtenció per al procés de tintat de les peces de roba, que es va realitzar un forat a la part nord-est de la fàbrica. Conscients de la troballa, avisaren a la Diputació

L'accident va afavorir la descoberta d'un recinte subterrani, a tocar del riu Fluvià i sota l'edifici de la fàbrica industrial del Sr. Arboix. L'espai era conegut per la població des d'antic. S'hi entrava per la finestra lateral ja des de finals del segle XIX, però no serà fins el 1964 que la comunitat científica en tindrà accés i coneixement. Per aquesta finestra entraven els veïns de la població durant la Guerra Civil per a refugiar-se durant els bombardejos.

El Dr. Miquel Oliva i Prat es va fer càrrec de les excavacions . Aquestes consistiren en el buidatge de la volta i de les escales d'accés. El tram d'escala es va excavar des de la part inferior fins a la part superior, que es trobava coberta de runa.

La recuperació, neteja i restauració es realitzà l'any 1964 a càrrec de la Diputació. El Dr. Oliva datà el recinte de la segona meitat del S. XII o a la primeria del s. XIII. Aquesta datació la proporciona basant-se en la talla dels carreus de travertí i pedra calcàrea. Però no per datacions ceramològiques. Les reiterades ocupacions de l'espai des del moment de la seva venda, i posterior utilització no han deixat cap tipus de residus.

La construcció de la Micvé de Besalú segueix un mòdul romànic i es cobreix amb volta de canó. Es tracta d'un espai tancat, de murs sòlids, amb una superfície d'uns 155 m<sup>2</sup>. A la dependència de 5'5 per 4'5 metres situat a la banda nord, es troba una finestra de doble esqueixada, amb una llinda a la part interior. Carreus de traverti en formen la llinda<sup>3</sup>.

A dins del recinte es troba una piscina de forma rectangular, a la qual s'accedeix a través d'uns esglaons. Encara es conserva en un d'aquests esglaons, el forat d'on sorgia l'aigua que omplia la piscina, procedent d'una deu, i les restes dels desguassos originals. Per tant, hem de suposar l'existència d'unes canalitzacions per l'aigua.

Gràcies a les fotografies conservades al fons del Servei d'Arqueologia a Girona, hem pogut reconèixer una de les cales realitzades sota la supervisió del Dr. Oliva l'any 1965. La intencionalitat d'aquesta cala era trobar el fonament d'un mur orientat de nord a sud a la part exterior de les escales d'accés als banys. Del qual no s'en tenia cap constància fins al moment de la darrera intervenció, durant els primers anys en què la Micvé quedà oberta al públic l'accés a aquesta es realitzava a través d'uns esglaons que recolzaven sobre aquest mur.

Un cop l'ajuntament adquireix els terrenys que ocupava la fàbrica de tints, s'iniciaren els treballs de adequació de la plaça, per tal de realitzar un accés als banys millor que el que existia fins al moment situat sobre el mur nord. En aquell moment aquest mur es tapa i no en queda cap resta visible de la seva presència.

---

<sup>3</sup> Oliva i Prat, Miquel, Importante descubrimiento arquitectónico en Besalú, *Revista de Gerona*, núm 29, Girona, 1964.

Amb la intenció de consolidar la volta exterior de la Micvé es procedeix a la excavació de la part superior d'aquesta. L'excavació va ser més un control sobre l'adequació de la plaça com a mirador que no pas una intervenció arqueològica propiament dita. Va consistir en el control de les obres, davant de la possibilitat que es trobessin restes de la sinagoga.

L'observació va donar fruit i a la part nord est de la plaça va aparèixer un mur construït amb blocs de travertí, on s'hi van trobar el llindar d'una porta amb les pollegueres inferiors. Les mesures del mur són de 3'85 m de llargada per 0'54 m. d'amplada.<sup>4</sup>

### **- La darrera intervenció.**

La intervenció arqueològica inicialment es realitza a la part nord-oest de la plaça.

Les primeres passes a realitzar foren l'extracció d'una bona part de l'enllosat que cobria la part superficial de l'espai més proper a l'accés modern de la Micvé i el tallat de dos grans arbres. L'extracció d'aquest enllosat comportà la necessitat d'un martell elèctric per poder alliberar tot l'espai necessari.

La sorpresa fou que pràcticament sota d'aquest enllosat es posà al descobert les restes de la estructura que conformava la fàbrica de tints.

El primer que aparegué fou un gran farcit de runa moderna, que obliterava les restes de l'edifici industrial. Es tracta de nivells de reompliment, realitzats després de l'enderroc de les restes de la fàbrica per evitar l'enfosament accidental de l'edifici. L'abocament de runa va ser realitzat per anivellar el terreny i així posteriorment construir el mirador de la Plaça. Les obres es realitzaren al voltant de l'any 1977.

L'ajuntament va adquirir els terrenys que pertanyien al Sr. Arboix, propietari de l'antiga fàbrica de tints que ocupava tota la zona est i nord-oest de la plaça.

---

<sup>4</sup> Freixes, Pere i Soler, Narcís. Descobriment de probables restes arqueològiques de la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona*, núm. 82, Girona, 1978, 55-61.

La construcció de la fàbrica es situa a finals del XIX o primera meitat del s. XX, en un moment en què les indústries de mitjons i gèneres de punt rebroten a tota la vila .

De l'edifici encara es conserven les parts més baixes de tots els murs que conformaven les habitacions de la fàbrica tant al nord oest com a l'est, els quals fonamenten a una profunditat considerable tallant tots els nivells estratigràfic. L'accès a la fàbrica es realitzava a través de dues escales situades a la banda sud. Una de dos esglaons i la situada a llevant només amb un esglaó .

El paviment de l'edifici estava compost per un enrajolat, de toves de forma rectangular. Les dues estances de la fàbrica localitzades disposaven del mateix tipus de paviment.

A mesura que rebaixavem el nivell apareixen les noves estructures que formarien part de l'estructura de la Sinagoga, i que havien quedat parcialment preservades gràcies a la pujada del nivell de circulació en el moment de construir la fàbrica..

### **-Descripció de les estructures**

El jaciment que conforma la sinagoga ha estat separat en tres àmbits. El primer es situa a la part central de l'espai, delimitat a ponent pel mur orientat nord sud ( U.E. 1022), a llevant pel mur de la fàbrica ( U.E. 1012) orientat de nord a sud, el fonament del qual arriba fins als estrats inferiors de l'àmbit. Aquest mur a migdia per mur de façana (U.E. 1023.)El segon àmbit es troba delimitat al sud pel mur de façana, a llevant pel mur de travertí (U.E. 1022), al nord per l'escala moderna d'accès a la micvè i a ponent per la paret de la casa veïna que té un mur sense pràcticament fonamentació . El tercer àmbit correspon a la part situada a la banda de llevant del mur de fàbrica de tints orientat de nord a sud. ( U.E. 1012).

#### **L'àmbit 1.**

L'àmbit 1 com s'ha esmentat abans , delimita a ponent amb la façana de l'edifici.A la part interior d'aquest mur comprovem que fonamenta en un altre estructura anterior on apareix una porta tapiada. Aquest mur superior U.E. 1023 presenta un llindar de porta a

la banda oest que s'adossa al brancal del situat a l'oest (mur U.E. 1022). Aquesta porta apareix tapiada per tant en un moment indeterminat, s'oblitera l'entrada a aquest espai. Creiem per les restes conservades que l'accès a l'edifici de la sinagoga es faria a través d'aquesta porta. El poliment patit per les pedres que formen el llindar indiquen que han sotmeses a un poliment degut al seu ús freqüent.

Davant d'aquest llindar de la porta, un cop s'entra a l'edifici trobem les restes que ens indiquen el reaprofitament del mur corresponent a l'edificació anterior com a graó per accedir al nivell de circulació del pati. Aquest àmbit es va estretant progressivament a mesura que avancem cap al nord.

Davant de la primera porta tapiada situada al mur de ponent ( U.E. 1022), a nivell del llindar trobem les restes del que serien els suports per col·locar un graó i així facilitar l'accès a la sala d'oració. El que reforça aquesta hipotesi és la presència a la banda de llevant del mur de separació de l'àmbit 1 i 2 a tocar de la façana d'una mena d'encaix , possiblement on aniria adossat un folre de travertí semblant al que ens trobem a l'àmbit 3 cobrin el mur de façana ( U.E. 1073).

El parament del mur de separació del pati amb la sala d'oració (U.E. 1022) difereix totalment d'una banda a l'altra. L'alçat de la banda de llevant del mur es caracteritza per ser construït amb pedres de còdols de riu , exceptuant aquelles que envolten les portes que són molt ben carejades. Mentre que a la banda de ponent es construeix un mur de *opus quadratum* en travertí.

Aquest mur té dues portes. La primera queda molt ben definida ja que es distingeix clarament els brancals del tapiat i de la resta de parament del mur. La segona porta oberta a la banda nord no pot ser observada amb facilitat degut a la proximitat del mur U.E. 1012. Es conserven davant d'aquesta portal les restes d'un nivell de circulació que coincideix amb el nivell del llindar aquesta segona porta.

Els nivells estratigràfics que cobrien tot l' àmbit apareixen remoguts, la presència de la potent fonamentació del mur U.E. 1012 ha provocat la barreja de l'estratigrafia, ja els talla totalment.

El nivell inferior està compost per una mena de pavimentació de color beig, grisòs, de textura compacte. És el més semblant a un nivell de circulació que es troba en aquest àmbit. De tota maneres sembla que es tracta més aviat de la preparació d'un nivell de circulació.

## **L'àmbit 2.**

Es troba situat a ponent de la plaça, delimitat a migdia pel mur de façana , a llevant amb el mur de separació del pati , ( U.E. 1022), al nord amb les escales d'accès a la Micvé i a ponent amb la paret de la casa veïna. Aquesta façana va ser rectificadada durant les obres d'acondicionament de la plaça per convertir-la en mirador a finals dels anys 70.

A llevant trobem un mur de blocs carrejats de traverti amb dues obertures ( totes dues tapiades). La porta situada més al nord es va veure afectat part del seu tapiat per les obres realitzades en les primeres intervencions d'acondicionament de les escales de la Micvé per poder ser visitable.

Al nord oest de l'espai trobem un mur orientat nord sud que forma angle amb un altre orientat est oest . El primer està relacionat amb la Sinagoga. En el seu parament es conserva les restes del mateix tipus de rajols que formà el paviment de la sala d'oració. Aquestes restes també es conserven en el parament del mur de separació del àmbit 1 amb el 2. Les impromptes s'aprecien just sota la lina en què es canvia el tipus de parament del mur. Mentre la part superior rep un millor tractament , possiblement perquè en aquesta sala el parament del mur devia ser vist. La part baixa no està tractada, presenta carreus de travertí però sense polir.

El tapiat de les portes ha estat realitzat amb pedres de calcària possiblement procedent d'alguna part de la mateixa edificació, sense cap tipus de ordre. Cal remarcar que totes les portes trobades al jaciment han aparegut tapiades i en totes elles el tapiat es retira uns centímetres de la línia de llinda del l'obertura original.

A l'angle nord oest de l'àmbit trobem una mena de dipòsit de calç adossat al mur U.E. 1064. El seu farcit no va donar cap tipus de restes ceràmica que facilites el moment de la seva obliteració , per tant no coneixem en quin moment estaria en funcionament.

Els nivells que farcién aquest espai eren de reompliment , les restes de possibles nivells de circulació no es conserven en bon estat . L'única resta de paviment trobada cobria el darrers blocs de travertí al brancal nord de la primera porta i a la façana cobrint les restes del mur de travertí que encara es conserven.

Tots els murs retallen un paviment de calç de color grogós que es conservava en tota la superfície que ocupa l'àmbit.

Davant del brancal sud de la segona porta trobem una mena d'estructura , semblant a la imprompta deixada per un mur , una franja de claç amb una petita acumulació de pedres situades a ponent i a llevant . Es tracta d'una construcció anterior al funcionament de la Sinagoga.

### **L'àmbit 3.**

La part situada a l'est de la plaça teniem constància que havia format part també de l'edifici de la fàbrica del Sr. Arboix. Sospitavem que aquesta zona podia haver estat afectada per les obres de arranjament realitzats a la plaça ( instal·lacions de calbejat elèctric, clavagueram. ...). Per tant es va plantejar de realitzar una mena de cala de prospecció per assegurar l'existència de la perllongació del mur de façana. El mur de la fàbrica orientat nord- sud ( U.E. 1012), presentava un potent fonament, aquest fet junt a les obres que es van realitzar tant a sobre de la Micvé com a la resta de plaça ens van fer suposar en un principi que potser tot aquest sector podria haver patit reformes en els darrers anys. La nostra sorpresa fou que el mur no sols es conservava en part sinò que a més continuava fins a tocar del riu. Aquesta novetat va fer canviar la concepció que tenien de l'espai fins al moment, obrint-se d'aquesta manera noves vies tant d'investigació com d' intervenció arqueològica.

Aparegué la continuació del mur de façana que en aquesta zona rebé un altre numero d'estrat ( U.E. 1073), per trobar-se tallat per el mur de la fàbrica ( U.E. 1022). El mur presenta diversos trams amb lleugeres diferències tots i seguir la mateixa orientació. Es va excava únicament sobre el mur per tant potser que aquestes lleugeres matitzacions corresponguin a possibles estructures que encara romanen soterrades.

La part l'est del mur està construïda amb pedres procedents del riu, calcàrees en la seva majoria i es delimita perfectament l'amplada d'aquest. La part intermitja presenta unes pedres amb una superfície més plana i sembla que s'estenen cap al nord , pero no en podem determinar les mides. La part final planteja més complicació. Es troba amb un mur que sembla construir-se amb sistema d'encofrat., amb pedres de qualsevol tipus i amb restes de calç. L'amplada el mur la delimiten una sèrie de blocs de travertí molt ben carejats semblant a un folre. A la part interna del mur es troba part de la façana de l'antic edifici. Aixó acaba de demostrar que l'edifici de la Sinagoga s'assentava sobre una construcció anterior. Les restes trobades consistien en l'angle del mur antic de façana ( U.E. 1078), amb un llindar de porta adossat.



Davant d'aquest mur a la banda nord aparegué un nivell de pedres petites i calç que dóna tota la sensació de tractar-se del nivell de circulació d'un pati . Retallant aquest nivell trobem una estructura semicircular , la funció de la qual encara no està definida , ja que el mur de la fàbrica ( U.E. 1012) la talla .

El mur, l'estructura semicircular i el nivell de circulació estaven coberts per una petita capa de terra molt suelta.

L'aparició d'aquest nou mur ha provocat la necessitat de realitzar una segona campanya d'excavació per acabar de determinar quines són les zones realment afectades per les diverses intervencions al llarg dels anys i l'estat de la seva conservació.

Fent que els nostres plantejaments siguin en gran part simplement hipòtesis de treball fins al coneixement complet de la zona que ocupava la Sinagoga.

## **-Descripció de les fases**

### **-Els precedents**

Sota la façana del mur sud de la Sinagoga trobem un mur (U.E. 1078) que és reaprofitat com a fonament del mur de migdia de l'edifici religiós (U.E. 1023). A l'àmbit 1 trobem a la banda oriental una porta tapiada, de la qual no poden conèixer la seva amplada total ja que el fonament del mur de la fàbrica industrial la talla. A l'àmbit 3 aquest mur fa cantonada i s'hi adossa una llinda de porta, a un nivell més elevat que l'obertura situada a l'àmbit 1. Aquest fet fa pensar en la possibilitat que ens trobem davant de dues cases adossades. Davant, però de les poques restes trobades no podem establir hipòtesis sobre l'edifici anterior a la construcció de la Sinagoga.

Els estrats inferiors en els quals es va intervenir són els únics que ens han donat una datació concreta. Es tracta d'estrats de farciment datats en època romana, amb datacions que oscil·len entre el s. I dC i el III d.C.

### **-La sinagoga**

Sinagoga és el nom que s'atribueix al lloc de reunió, oració i estudi de la comunitat jueva. Segons les lleis rabíniques les sinagogues haurien d'ocupar el lloc més elevat de

la zona. Aquesta norma anava contra les disposicions de musulmans i cristians que limitaven l'ornamentació, l'alçada, la grandiositat i l'exterior de les Sinagogues. Aquests edificis no podien sobrepassar l'alçada de les mesquites o esglésies.

Les restriccions a les construccions de noves sinagogues eren freqüents, sovint estaven relacionades amb els períodes de radicalització de les postures religioses. En la Butlla de Benet XIII (1415), especifica que està prohibit construir sinagogues i ampliar o engrandir les antigues i més recents. Per salvar aquesta limitació exterior sovint es construïa per sota del nivell del terra (soterranis), guanyant així alçada interior.

Malgrat que sembla no existir una tipologia per diferenciar les sinagogues d'altres edificis, aquestes han de tenir uns elements comuns entre elles.

- Han d'estar orientades a l'est, a Jerusalem.
- Poden tenir estances annexes a la Sala oració. (Escoles, banys carniceries, casa del rabí,...)
- Les plantes són irregulars però sempre tenen l'*Hejal* a l'est i les portes d'entrada al sud<sup>5</sup>.

En el cas de les sinagogues de la diàspora, segons Moreno Koch<sup>6</sup>, no s'entraven directament a la sinagoga sino que es feia a través d'un petit atri o pati que donava accés a la porta d'entrada tant de la sala d'oració com a altres estances comunals (vivenda del guarda, sala o sala d'estudi).

No tenim cap prova física del moment de fundació de la sinagoga de Besalú. No ens consta l'existència de cap làpida commemorativa de l'esdeveniment. Els documents però ens senyalen la data del 4 d'Octubre de 1264 com el moment d'autorització per part de Jaume I de la construcció de la sinagoga.

Els límits de la Sinagoga de Besalú són: a llevant, coincidint amb el mur de la Micvé, quedaria delimitada pel riu Fluvià. A ponent no tenim el mur de tancament de l'edifici, a migdia la plaça i al nord la paret del tram d'escala d'accés als banys.

---

<sup>5</sup> Palomero, Santiago, Apuntes historiográficos sobre la Sinagoga del Tránsito de Toledo. *Legado material hispanojudío*, Universidad de Castilla - La Mancha, Cuenca, 1998, 143-180.

L'edifici de la Sinagoga es situaria sobre una construcció anterior. Aprofita la façana d'aquest edifici per construir la seva propia façana pujant el nivell de circulació uns vint centímetres.

Segons Jaume Riera<sup>7</sup>, les llicències reials i episcopals dicten les mides màximes que han de tenir les sinagogues en 60 pams de llargada, 32 pams d'amplada i 40 pams d'alçada. ( 12m. x 6'5m. 8m.)

Si intenten aplicar aquesta disposició a la sinagoga de Besalú ens trobem davant un edifici que no compleix la normativa. En el cas que prenem tot l'edifici comprovem que ens dona 17 m. de llargada de façana incloent el pati i la sala d'oració ( hem de tenir en compte que encara ens falta poder delimitar l'edifici per la banda de ponent.

Ens trobem amb un edifici d'uns 17 metres de llargada per 8 metres d'amplada a la sala d'oració , 8'5 m de pati , una altra habitació de la qual nomès conservem la paret de la porta i la Micvé.

L'edifici de la Sinagoga comprèn quatre espais.

- 1.- Sala d'oració
- 2.- Pati a l'est.
- 3.- Habitació situada al nord-est de l'edifici
- 4.- Els banys rituals de purificació: Micvé.

L'orientació de les sinagogues es recull al Talmud, especificant que han d'estar orientades a Jerusalem.

Exteriorment les sinagogues estaven limitades. Sovint eren d'aparença austera i pobre, sense diferenciar-se dels edificis de l'entorn.

- 1.- Sala de l'oració.

---

<sup>6</sup> Moreno Koch, Yolanda, El espacio comunal por excelencia: La sinagoga, *Legado material hispanojudio*. Universidad de Castilla - La Mancha, Toledo, 1996. 135-142

<sup>7</sup> Riera, Jaume, Les sinagogues medievals, *L'Avenç* núm 81, 1985.

Aquesta sala ens ve determinada per un espai d'uns 5'5 m llargada per 6'5 m d'amplada. Es troba situada a la banda de ponent de l'edifici. El seu accés es realitza a través de dues portes( ara tapiades) situades a la banda est de la habitació.

A la part nord conduiria a través d'un petit replà i uns graons a connectar amb el tram d'escapes d'accés a la Micvé.

El mur de migdia presenta a la seva part superior tot un seguit de reformes. Aquestes pertanyen a moment en què la sinagoga no tenia la entitat com a tal i havia estat venuda a diferents propietaris. La part inferior però presenta un seguit de blocs carejats pertanyents al parament original i del quals en trobem també restes al llarg de tot el mur oriental.

Aquest parament oriental consisteix en tres filades de blocs carrejats amb dues obertures per a portes en el seu recorregut. Una situada a la banda sud del mur i l'altra situada al nord pràcticament sobre les escales d'accés a la Micvé. Les dues portes funcionen al mateix nivell de circulació com ens indiquen les restes dels paviments trobats a nivell dels llindars corresponents . També funcionen al mateix nivell a l'altre costat del mur de separació d'aquesta sala amb el pati. Això ens planteja un dubte. ¿per què dues portes per accedir a les mateixes sales o pati?. L'única sol·lució que trobem és la proposada a *Hebraica Aragonalia*: el sentit de la decència impedeix que homes i dones puguin franquejar la mateixa porta i de creuar els seus itineraris en el pati i vestíbul.

Exemples de dues portes en trobem a la sinagoga menor d'Osca ( en aquest cas les portes són oposades , una a orient i l'altra a ponent) i Calatayud, Epila i Jaca en tenen tres ( dos per homes i una per dones).<sup>8</sup>

Els interiors de les sinagogues depenien directament del promotor. Eren decorades segons semblava convenient i oportú. Els elements imprescindibles dins la sala de l'oració són els dos punts centre d'atenció de la liturgia:

---

<sup>8</sup> Motis Dolader, Miguel Àngel, *Hebraica aragonalia*, Saragossa, 2002.

- L'*aarón hacode`'s* (col·locat a la pared est) i la *bimá* situada aproximadament al centre de la sala o bé a adossada al mur oest per crear un sistema bipolar<sup>9</sup>. Ambdòs elements es troben sempre situats a la Sala d'oració.

-La *bimá* era una mena de púlpit al que s'accedia a través d'unes escales situades en un lloc elevat. Trobem alguns exemples a la representació de l'interior d'una sinagoga a la *Agadà* de Barcelona (actualment conservada a Londres).

En el cas de la sinagoga de Besalú no es troba cap indicatiu de la situació d'aquest dos elements. Si bé es cert que tampoc es conserva una alçada considerable de mur per trobar les restes de l'*aarón* i en no quedar cap resta del paviment original de la sala tampoc les restes de la *bimà*.

Uns altres elements imprescindibles a nivell de mobilitat són els seients. A l'interior de la sala hem de trobar uns bancs pels fidels. A Besalú sabem de la seva existència pels documents. Els bancs eren de propietat privada i sovint creaven petits enfrontaments entre els membres de la comunitat. Eren venuts i llogats i gràcies a aquesta transacció avui en coneixem algunes dades.

Les dones es situaven en un espai apartat anomenat '*azará*'. Segons la tradició es podia realitzar de dues maneres: separant mitjançant una cortina, paravent o similar la part destinada a homes de la de les dones. D'aquesta forma es creava un espai independent. L'altra forma era construir una mena de galeria superior, coneguda amb el nom de galeria de dones, a la qual s'accedia a través d'unes escales de fusta. Un exemple el podem trobar a l'interior de la sinagoga de Semuel ha- Leví (també coneguda com Sinagoga del Trànsit) a Toledo.

La motivació d'aquesta separació era deguda a que les dones en períodes concrets eren considerades impures (en moments de menstruar) i per tant s'evitava el contacte amb els purs. Així s'evitava la distracció per part dels dos sexes en el moment de l'oració

---

<sup>9</sup> Romero, Elena, El arte ceremonial judío. *El legado material hispanojudio*, Cuenca, 1998, 115-134.

La Llei jueva estableix que per realitzar l'oració comunal cal un nombre mínim de 10 homes jueus majors de tretze anys. Es el que s'anomena *minyan* o quorum.

2.- El pati de l'est.

A la part est de l'edifici trobem un espai d'uns 11 metres de llarg per 8'5 m d'amplada. Es tracta d'un pati. La raó d'aquesta afirmació es basa en el fet que la sala d'oració necessita l'entrada de llum natural per a la oració.

La construcció d'una habitació en aquesta zona no permetria el pas de la llum. Aquest fet unit a que totes les sinagogues han de tenir un seguit de finestres, ja que el Talmud prohibeix resar en una habitació tancada.,<sup>10</sup> ens fa apostar per aquesta opció.

L'*Halajà* especifica que ha de comptar amb 12 finestres corresponents a les 12 tribus de Jerusalem, encara que no són necessaries. El que sembla clar és que cal resar mirant el cel. Per tant això ens dona la base per poder dir que les finestres de la Sinagoga de Besalú es trobarien obertes al mur de l'est.

I seguint amb aquesta línia comprovem que en algunes altres sinagogues tenen un pati a l'est. Podria tractar-se d'una sol·lució per garantir que sempre a través d'aquestes finestres es veiés el cel des de la sala d'oració. Uns exemples el tenim a la Sinagoga de Samuel Ha- Levi , a Toledo o a la de Castelló d'Empúries<sup>11</sup>.

Les finestres solien ser petites i col·locades a la part més alta del mur, amb una doble intenció. Per una banda protegir des de l'exterior la part interna dels atacs i les mirades dels curiosos, i per l'altra un intent d'amortiguar els sorolls de l'exteriori per concentrar-se millor en l'oració<sup>12</sup>.

Un altre indicatiu que corroboraria l'existència d'un pati en aquesta zona seria l'esment d'aquest en un document de 1498. Els jurats de Besalú tenen un pati a l'escola dels

---

<sup>10</sup> Motis Dolader, Miguel Ángel, *Hebraica Aragonalia*, Saragossa, 2002.

<sup>11</sup> Pujol i Canelles, Miquel, Les sinagogues medievals de Castelló d'Empúries, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*,. Figueres 1991, 57- 110.

<sup>12</sup> Motis Dolader, Miguel Ángel. *Hebraica Aragonalia*, Saragossa, 2002.

jueus. Afronta a orient amb *Bonanat Puig que era escola* , al Sud amb la muralla i a l'oest amb el carrer que baixava cap al Fluvià.<sup>13</sup>

El pati podria també funcionar com un sala d'estudi a l'aire lliure, amb molta llum ja que és molt estès entre la comunitat jueva l'estudi de la Torà. Les escoles eren els llocs on es realitzava el procés educatiu en la formació religiosa.<sup>14</sup>

La seva amplitud podria deure's al fet de la seva utilització en diferents festivitats, permetria aixecar enramades a la festa del *Sukkot* o descalçar-se en període de dejuni.<sup>15</sup>

### 3.- Habitació nord-est.

El mur d'aquesta habitació està relacionat directament amb la Sinagoga. Es tractaria d'una habitació de petites dimensions. Descobert l'any 1977 per les intervencions realitzades per Pere Freixes i Narcís Soler.

Només es conserva una filada de carreus de travertí, amb el llindar d'una porta i les pollegueres d'aquesta. La manera com estan col·locades aquestes indica que l'habitació tindria entrada des del pati cap a una habitació, les dimensions de les quals desconeixem ja que tota la part nord d'aquesta ha desaparegut.

---

<sup>13</sup> Freixes, Pere i Soler, Narcís. Descobriment de probables restes arqueològiques de la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona*, núm. 82, Girona, 1978, 55-61.

<sup>14</sup> Bango García, Clara, Un barrio de la ciudad: la judería, *Memoria de Sefarad. Sociedad estatal para la Acción Cultural Exterior*, Toledo 2002, 67-70.

<sup>15</sup> Motis Dolader, Miguel Ángel. *Hebraica Aragonalia*, Saragossa, 2002.

#### 4.- La Micvé

Des del final de la Sala d'oració trobem un accés cap als banys. A aquest recinte final s'accedia a través d'una escala de la qual es conserven 36 esglaons, distribuïts en diversos trams.

Els banys rituals eren una pràctica habitual entre la comunitat jueva. La pràctica d'aquests banys està en part directament lligada a cerimònies relacionades amb el món femení. Un dels usos habituals de la cerimònia dels banys correspondria a la pràctica de purificació de les dones, que es realitzava abans del matrimoni, després de la menstruació i després d'haver tingut un fill.

Els altres casos en que s'utilitza aquest servei són en cerimònies concretes, com seria la purificació de la vaixella per la celebració de la Pasqua. Un exemple d'aquesta pràctica la trobem en la presentació dels fidels purificant les copes a la *Agadà Morisca*, que es troba a Londres.

L'aigua ha de ser corrent, procedent d'una deu, amb la consegüent evacuació, de manera que no pot procedir d'un lloc estancat. La capacitat mínima es de quaranta *sé ah*, i sol estar entre 250 i 1000 litres. En el cas que la deu no dongui prou aigua per emplenar la piscina aquesta es poc acabar d'omplir amb aigua procedent de la pluja..

El ritual del bany es feia per immersió completa, per tant havia de ser un lloc espaiós.

#### **-L'obliteració i les reformes posteriors**

Després de la desaparició de la Sinagoga com a lloc de reunió dels Jueus., possiblement hi hauria uns anys d'abandonament de l'edifici. Aquest període propiciaria el manlleu d'alguns elements de la Sinagoga com seria per exemple tota la pavimentació de la Sala de l'oració ja que nomès ens consta la seva presència per les restes conservades en el nivell de circulació de la paret o la desaparició de part del parament de carreus del mur de migdia de l'àmbit 2.



Sovint les sinagogues acabaven per convertir-se en esglésies. Les causes eren diverses per la compra, per l'abandonament de l'immoble , per expropiació forçosa, ..

En el cas de la Sinagoga de Besalú, es va vendre a diferents propietaris un cop la comunitat es va desfer.

El tapiat de les portes i la pujada del nivell de circulació ens indiquen una sèrie de reformes i per tant suposa una reestructuració de l'espai.

Les reformes al mur U.E. 1023 poden correspondre també a aquest mateix moment. Trobem la construcció de d'una mena de clavaguera, o desguàs que ens indica quin seria el nivell de circulació en aquest àmbit ja que si el nivell es troba més baix l'extensió de la clavaguera quedaria al descobert, fet poc habitual.

En un moment indeterminat trobem la construcció d'un dipòsit de calç possiblement per al treball de reformes de l'edifici després de la seva desmembració i posterior venda.

El tapiat de les obertures al mur U.E. 1022 , pot correspondre al fet que en vendre la superfície que ocupa la Sinagoga a diversos propietaris, la manera de separar una propietat d'un altra seria a través del tapiat de les portes i per tant de la construcció d'una altra porta per accedir a l'àmbit 2

Al 1601 apareix una casa designada com lo tint, situada a la part superior de la Micvé i que caldria relacionar amb aquest conjunt d'elements.

## 8.- BIBLIOGRAFIA.

-Alanyà i Roig, Josep, *Besalú, vida i organització d'una juderia*, Ajuntament de Besalú i Diputació de Girona, Besalú, 1996.

-Bango García, Clara, Un barrio de la ciudad: la judería, *Memoria de Sefarad. Sociedad estatal para la Acción Cultural Exterior*, Toledo 2002, 67-70.

-Batlle i Gallart, Carmen, Solución al problema de las dos sinagogas de Gerona, *Sefarad. Revista del Instituto Arias Montano de Estudios Hebraicos y Oriente Proximo*, Año XIX, Madrid- Barcelona , 1959, fasc. 2.

-Calzada i Oliveras, Josep, Les sinagogues de Girona, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. XXV, Fasc 1, 1979-80.

-Canal i Roqueta, Josep et alii, Els jueus i la ciutat de Girona *Història urbana de Girona, reconstrucció cartogràfica*, vol.1 Girona 1995.

-Freixes, Pere i Soler, Narcís. Descobriment de probables restes arqueològiques de la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona*, núm. 82, Girona, 1978, 55-61.

-Grau i Montserrat, Manuel, La Sinagoga de Besalú: Noticias sobre la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona* núm. 82, Girona, 1978, 49-54.

-Grau i Montserrat, Manuel. *La judería de Besalú ( Girona) ( Siglos XII al XV)*, Barcelona 1975, Tesi doctoral, Olot 1997.

-Grau i Montserrat, Manuel. Una família jueva a Besalú.: Aaró Jucef ( aportacions documentals), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. XXV- Fasc. 1, 1979-80.

-Lacave, José Luis, *Juderías y sinagogas españolas*, Madrid, 1992.

-Lacave, José Luis, De nuevo sobre la sinagoga de Sagunto, *Sefarad.. Revista del Instituto Arias Montano de Estudios Hebraicos y Oriente Proximo*, Año L Fasc.I, Madrid 1990,211-213.

-López Álvarez, Ana María, El judaísmo como modo de vista. *Memoria de Sefarad*. Sociedad Estatal para la Acción Cultural Exterior, Toledo, Octubre 2002- Enero 2003.

-Magdalena Nom de Déu, José Ramón, Sinagogas , madrazas y oratorios de la aljama de Caltayud, *Anuari de Filologia*, Vol. XIV, any 1991, Secció E núm 1.

-Marquès i Casanovas, Jaume, Sobre los antiguos judios de Gerona, *Sefarad. Revista del Instituto Arias Montano de Estudios Hebraicos y Oriente Proximo*. Año XXIII Fasc.I, Madrid- Barcelona, 1963.

-Marquès i Casanovas, Jaume, Judios de Gerona en el siglo XI, *Sefarad. Revista del Instituto Arias Montano de Estudios Hebraicos y oriente Proximo*, Año XXV, Fasc.I. Madrid- Barcelona, 1965.

-Marquès i Casanovas, Jaume, Judios de Gerona en el siglo XII, *Anales del Instituto Gerundenses*, Volumen XXII- 1974-1975, 1-21.

-Marquès i Casanovas, Jaume, Judios de Gerona en el siglo XIII, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. XXV- Fasc. 1 , 1979-80.

-Moreno Koch, Yolanda, El espacio comunal por excelencia: la sinagoga. *El legado material hispanojudío*. Servicio de publicaciones de la Universidad de Castilla –La Mancha, Cuenca, 1998.

-Motis Dolader, Miguel Ángel, *Hebraica Aragonalia. El legado judío en Aragón* ( 4 octubre –8 diciembre de 2002), Zaragoza, 2002.

-Oliva Prat, Miquel, Importante descubrimiento Arqueológico en Besalú, *Revista de Gerona* núm. 29, Girona, 1964 .

- Palomero, Santiago, Apuntes historiográficos sobre la Sinagoga del Tránsito de Toledo. *Legado material hispanojudío*, Universidad de Castilla - La Mancha, Cuenca, 1998, 143-180.
  
- Planas i Marcé, Silvia, Les primeres notícies dels jueus a Girona, *Historia de Girona n°4, la societat feudal. La societat jueva*, ADAC, desembre de 1992, Girona.
  
- Planas i Marcé, Silvia, Les relacions amb els cristians, *Història de Girona n°5*, ADAC, Girona, abril 1994.
  
- Planas i Marcé, Silvia, Les comunitats jueves de Catalunya : l'Àrea de Girona, *La Catalunya jueva*, Girona. 2002.
  
- Pujol i Canelles, Miquel, Les sinagogues medievals de Castelló d'Empúries, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres 1991, 57- 110.
  
- Riera, Jaume, Les sinagogues medievals, *L'Avenç* núm 81, 1985.
  
- Riera i Sans, Jaume, La sinagoga Major dels jueus de Barcelona. Proposta de localització, *Butlletí del Col·legi oficial de doctors i llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, Barcelona hivern 1997, núm. 99.
  
- Riu-Barrera, Eduard, La falsa sinagoga de Barcelona, *L'Avenç* Núm. 270, Barcelona Juny 2002, 78-79.
  
- Romero, Elena, El arte ceremonial judío, *El legado material hispanojudío*, Cuenca, 1998, 115-134.
  
- Ruiz Souza, Juan Carlos, Sinagogas sefardíes monumentales en el contexto de la arquitectura medieval hispana, *Memoria de Sefarad*. Sociedad Estatal para la Acción Cultural Exterior, Toledo, octubre 2002- gener 2003.
  
- Sabaté, Flocel, En torno a la identificación de sinagogas medievals: El caso de Tárrega, *Sefarad. Revista del Instituto Arias Montano de Estudios Hebraicos y Oriente Próximo*, Año 59, Madrid 1999, fasc. 1.

## **Història urbana de la sinagoga de Besalú a partir de les evidències físiques i documentals.**

Jordi Sagrera

Institut del Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona.

Quan l'ajuntament va expressar el desig d'excavar l'antiga sinagoga de Besalú, es plantejà la necessitat de localitzar-la sobre el plànol i definir-la en els límits físics amb la major precisió possible. Era una qüestió que calia resoldre prèviament perquè, en cas d'errar-ne la ubicació, tota la recerca arqueològica posterior esdevindria un fracàs. L'únic element tangible que es conservava del passat jueu de Besalú era l'edifici dels banys rituals "miqvé" situats a la plaça del Miqvé, l'antiga placeta dels jueus. Era una referència important, malgrat que no definitiva, car la historiografia, basant-se en fons documentals, situava la sinagoga vora l'esmentada plaça. Mancats de temps per endegar una recerca arxivística, es va optar per una recollida exhaustiva d'aquelles publicacions susceptibles d'aportar les dades necessàries per bastir el nostre primer objectiu.

Afortunadament existia un pòsit documental publicat fruit dels treballs del dr. Manuel Grau, qui enllestí una tesi doctoral en dos volums sobre la història dels jueus de Besalú el 1975 (Grau, 1975). El 1997 es publicava postumament aquella obra amb l'excepció d'alguns dels apèndixs documentals (Grau, 1997). Tal vegada, l'arxiu personal de Grau amb les fitxes, notes i transcripcions documentals fou llegat a l'arxiu municipal de Besalú, la qual cosa ha permès completar les dades i resseguir molta de la recerca inèdita realitzada per l'historiador durant la seva vida. Cal observar que quasi tots els documents transcrits provenen dels fons notariais de l'Arxiu Comarcal d'Olot. Aquest és l'origen de bona part dels textos medievals que fan referència a jueus de Besalú i també el de la majoria de les notícies que han aportat altres estudiosos. És el cas de les que publicava el 1965 Nolasc del Molar a la revista *Misión* d'Olot i que varen contribuir moltíssim a identificar la naturalesa dels banys descoberts a la plaça dels jueus el 1964 (el Molar, 1965, núm. 498, 499, 500, 501, 503 i 506).

Altres aportacions remarcables des de l'interés urbanístic dels jueus obliguen a esmentar a Concha Munnuera (Munnuera, 1968). Després cal ressaltar obres de caràcter recopilatori com la de Ramon Grabolosa (Grabolosa, 1973) i, sobre tot per la informació que va aplegar, Francesc J. de Mir amb motiu de la redacció del Pla Especial de Besalú que també ha ajudat en la percepció espacial del sector de la sinagoga en època medieval (Mir, 1995).

### **El sector urbà de la sinagoga en el segle XIV.**

Les dades fermes més antigues que hi fan esment es remunten al segle XIV. És una època prolífica en documentació escrita gràcies especialment al rendiment de les notaries on els litigis, les vendes i els testaments contenen nombroses referències toponímiques i urbanes. Com va posar de manifest Grabolosa els jueus es concentraven principalment a banda i

banda de l'actual carrer del Pont vell, des del castell fins el Fluvià (Grabolosa, 1973, 184-186). Tanmateix, la presència jueva no era exclusiva en aquest sector, car també hi residien cristians o, com a mínim, hi tenien propietats. Altrament, unes quantes famílies hebrees vivien fora d'aquest àmbit: a la plaça, al Torell, prop del Capellades...(Grau, 1997, 56-57).

El plànol que es presenta es restringeix a la trama urbana al sud del carrer del Pont Vell. És l'indret on s'ubicava la sinagoga i on la concentració de jueus era més alta. També, com es veurà més endavant, és l'àmbit on quedava marcada la clausura del call de Besalú en el 1415.

Enllestida la recopilació documental es passava al muntatge. El procés desplegava cadascun dels documents, amb les seves respectives afrontacions segons els punts cardinals, per encaixar d'una manera determinada de manera semblant a com ho fan en un trencaclosques. D'aquí se n'obtenia un mapa genèric, molt valuós, però que després s'havia de ressituar sobre la base planimètrica adequada.

En termes generals, l'aspecte cartogràfic és semblant a l'actual però amb sensibles diferències. Alguns dels carrers que hi figuren han desaparegut però sabem que varen existir fins èpoques relativament recents. El cadastre de 1732, del que se'n conserva una còpia manuscrita a l'arxiu municipal, detalla perfectament molts d'aquests vials (AMB. (I.3.3.2)4, Cadastre de 1732). L'anàlisi a nivell de façanes permet redescobrir-los i ressituar-los dins de patis interiors o paredats per reformes modernes. En alguns punts els canvis han vingut de la mà de rectificacions de façanes, sobretot en el segle XIX i principis del XX. És el cas del carrer del Pont. Fins que no es va fer la carretera nova d'Olot, la necessitat de donar espai al trànsit que anava cap Olot o baixava cap a Banyoles va obligar a escapar arcades i porxos i reular façanes. Les llicències municipals d'obra i la cartografia històrica permeten restituir el traçat antic dels carrers per restaurar-ne la projecció antiga. És especialment útil el plànol topogràfic de la vila dibuixat per Papell el 1862, abans de moltes de les reformes esmentades, que es conserva a l'ajuntament de Besalú.

El resultat final és el que es presenta i que a continuació es detalla seguint la numeració del mateix plànol.

1. El forn de coure pa. No surt mai afrontat directament, però apareix sovint com a punt de referència en els textos dels segles XIV i XV i això permet situar-lo amb força precisió. Per exemple, s'aclareix que la casa núm. 4 del plànol era al davant seu el 1331 (Grau, 1997, 64), que en 1370 la casa núm. 2 mirava al nord amb el carrer, cap el forn (Grau, 1975, vol. II, 437-439).

2. Casa de Bonjuhà Beuenist el 1370 (Grau, 1997, 64) (Grau, 1975, vol. II, 437-439).

3. Volta sobre el carreró que encara es conserva. Fou aixecada el 1370 quan Bonjuhà Beuenist en va rebre la llicència per poder connectar dues cases veïnes que eren de la seva propietat. S'havia d'alçar 20 pams per sobre del carrer i havia de tenir una amplada de 8 pams de cana (Grau, 1997, 64) (Grau, 1975, vol. II, 437-439).

4. Antiga casa de Cília on el 1331 hi residien els jueus Belshom Caracosa i la seva mullar Solona o Galona i després llur hereu Caracosa Mayr (Grau, 1997, 64). El 1358 s'hi establí un cristià, Guillem Roig (Grau, 1997, 65). El mateix personatge hi surt afrontat en anys successius: el 1370 i el 1389 (Grau, 1997, 64 i 68) (Grau, 1975, vol. II, 437-439).
5. Casa del jueu Ferrer Bonastruc. Fixada la propietat des de 1358 i repetida invariablement el 1368, el 1389 (Grau, 1975, vol. II, 568-571), (Grau, 1997, 65 i 68). El 1409 Ferrer Bonastruc demanava ajut a Santa Maria de Besalú que cobrava els censos de la casa, perquè l'edifici amenaçava ruïna (Grau, 1997, 66).
6. El 1362, Ishaq Bonastruc, jueu de Girona, venia la casa a Maymó de Piera, jueu de Besalú. El mateix Maymó hi figura el 1389 i el 1391 (Grau, 1975, vol. II, 308), (Grau, 1997, 68).
7. Casa dedicada als tints que regentava Ramon Prat. El primer esment se situa en 1362 (Grau, 1975, vol. II, 308). Part de l'immoble fou llogat a Salomó Bonjuhà, jueu de Carcassona per un contracte de 1376 que es prorrogava el 1381. Pel mateix document sabem que, una altra part, la tenia el mestre Jucef, també jueu (Grau, 1975, vol. II, 347) (Grau, 1997, 68). La partió de la casa va ocasionar un litigi entre els diferents llogaters i propietaris pel desguàs d'una claveguera comuna (Grau, 1975, vol. II, 336-337).
8. Casa de Joan Casadevall a partir de 1376. Anteriorment, el 1362, la finca era estava repartida per dos propietaris, Ferrer Bonastruc i Ramon Prat (Grau, 1975, vol. II, 308) (Grau, 1997, 65 i 68).
9. Carrer avui desaparegut esmentat el 1358 (Grau, 1997, 58). El cadastre de 1732 encara el situa (AMB. (I.3.3.2)4, Cadastre de 1732, vegeu el registre núm. 5 del cadastre urbà).
10. Carrer del Pont Vell anomenat carrer del Pont.
11. Casa que Guillem Avenall havia comprat a Deuslovol Tolosa. El 1370 Bernat Cavaller, sotsveguer, lloava a Bernat Avenall la compra feta pel seu pare (Grau, 1997, 64-67).
12. Casa de Bonjuhà Beuenist el 1370 (Grau, 1997, 64 i 67).
- 13 i 14. Dues cases que venia Bernat Setcases a Ramon Mas el 1360. El 1370 Ramon Mas en venia una a Bonjuhà Beuenist que donava davant per davant d'una altra, propietat del comprador (Grau, 1997, 64, 65 i 67).
15. Plaça del Miqvè o dels jueus. Els textos medievals l'esmenten com la plaça que es davant de la sinagoga o de l'escola dels jueus (Grau, 1997, 66-70).
16. Carrer que baixava al portal del Fluvià vers l'escola dels jueus. D'aquesta manera se'l definia en un instrument de 1370 (Grau, 1975, vol. II, 437-439). A la transcripció de Grau es pot llegir (...) *in vico quos ascenditur de vico de dicti furni apud portale de Fluviano versus scolam judeorum*. Més endavant es torna a parlar del carrer (...) *in alia parte dicti vici quo descenditur apud dictum portalem* (...).

17. Portal obert a la muralla que baixava al riu Fluvià. La seva existència i situació ve corroborada pel document de 1370 esmentat abans (núm. 16). Alguns autors l'havien identificat erròniament amb el Portalet quan el 1403 una inundació cobrí el *portal dels jueus* (Solà-Morales, 1971, 10).

18. Baixada del Miqvé. El 1378 es descriu com el carrer que baixa a l'escola dels jueus (...) *in vico quo descendit a dicta scolam iudaycam* (Solà-Morales, 1968, 171, nota 21) (AMB, llegat Manuel Grau Montserrat).

19. Sinagoga o escola. No surt esmentada sinó és a través d'afrontacions de finques veïnes o mitjançant la plaça. Segurament la més interessant és la que aporta una venda de 1368 (el Molar, 1965, núm. 498). La seva ubicació és inequívoca (vegeu el núm. 23).

20 i 21. Muralla de la vila. Resseguia la riba del Fluvià des del Portalet. A la plaça dels jueus s'hi obria un portal (vegeu el núm. 17). En arribar a l'alçada de la sinagoga girava cap a l'interior vorejant-la per dos dels seus costats. El 1378, el document de venda d'una casa al nord de la sinagoga (núm. 23 del plànol) mostra clarament que hi afrontava vers llevant (...) *in muro ville et in scola predicta* (AMB, llegat Grau Montserrat). Després tornava a girar per anar a trobar el pont que arrancava en el carrer del Pont Vell, però més endins de com ho fa actualment. En el començament del carreró del Pont Vell, abans d'arribar al pont es poden observar les restes d'un mur gruixut (150 cm aproximadament) a banda i banda del vial que podria correspondre a aquesta muralla. El 1996 el seguiment arqueològic que es va realitzar amb motiu de la conducció del gas a la vila vella es va descobrir, a l'alçada del carreró del Pont vell, un mur medieval que els arqueòlegs varen relacionar amb un ull tapat i inèdit del pont (Busquets/Freixa, 1998, 304-304).

22. Cos d'edifici integrat o estretament relacionat amb la sinagoga. Els textos medievals i moderns no en fan cap esment. L'excavació arqueològica de 1975 sobre els banys en van localitzar part de la façana medieval, obra de pedra de caire monumental amb una porta que sortia al pati de la sinagoga (Freixas/Soler, 1978, 55-61).

23. Casa a domini eminent de Santa Maria de Besalú que afrontava a llevant amb la muralla i al sud amb la sinagoga. El 1368 pertanyia a Isahq Alfaquí que la venia a Jaume de Cornellà (el Molar, 1965, núm. 498) (Solà-Morales, 1968, 171). Deu anys després, el 1378, Jaume de Cornellà en venia el pati adjunt a Arnau Soybes (AMB, llegat Grau Montserrat).

24. Casa amb pati de Bernat Conch, pedrer de Besalú, el 1368 i 1378 (el Molar, 1965, núm. 498), (Solà-Morales, 1968, 171) (AMB, llegat Grau Montserrat).

25. Carrer o baixada del Fluvià. No surt esmentat fins el 1415 (Grau, 1997, 39-40).

26. El pont sobre el riu Fluvià.

27. Sector marginal que en el segle XIV restava foramuralla. No va ser fins a finals d'aquell segle o potser a principis del segle XV que un nou mur bastit a ran del riu, entre la sinagoga i el pont, l'incorporà al recinte urbà.



## La clausura del call.

El pogrom de 1391, feu esclatar un antisemitisme latent que abocava a les comunitats jueves a una situació crítica. Esdeveniments posteriors l'agraujaren encara més; els resultats de la disputa teològica de Tortosa (1413.1414) i la butlla de Benet XIII de 1415 *Etsi doctoris gentium* destinada a regular la convivència entre jueus i cristians. Es prohibia, entre altres, la convivència i les relacions comercials conjuntes i es restringia l'existència de les sinagogues a determinades circumstàncies. El 8 d'octubre es presentava a Besalú l'ordre de compliment de la Butlla amb la que les autoritats designades havien de marcar un recinte tancat per als jueus. L'acta del document ha estat publicada abastament i no sembla adient de tornar-hi (Grau, 1997, 39-40) (Alanyà, 1996, 83-85) (Grau, 1988, 441-455). Tanmateix se'n farà un seguiment comentat perquè per sí mateix explica i descriu el plànol que s'hi adjunta. (fig. 2).

El sotsveguer i batlle, Arnau de Biure, el jutge, Bernat Cornellà i el jurat Ponç Pujol es varen reunir davant de la casa d'Arnau Vila en el carrer que va de la plaça al pont, passant per davant del forn (núm. 2) i pel costat de la casa de l'hereu de Joan Soybes, ferrer difunt, -Soybes havia comprat la casa el 1378 (vegeu el núm. 23 del plànol anterior)- Després van assenyalar els límits de la clausura del call. Anava des del costat de la casa de Llorença, muller de Francesc Granell (núm. 1) i que era davant del forn de la vila (núm. 2). Des d'aquí seguia en línia recta pel carrer que va al pont fins a la baixada del pou del pont (actual carreró del Pont Vell) (núm. 5). El xanfrà coincidia amb la cantonada de la casa de Joan Moner i baixava a mà dreta fins el mur del Fluvià. Tal i com especifica més endavant el document, la casa de Joan Moner havia pertangut anteriorment a Bernat Conch que era aquell picapedrer que es documentava en el núm. 24 corresponent al plànol del segle XIV. En 1415 el mur del Fluvià s'identificava amb el pany nou, edificat pocs anys abans, que enllaçava, a ran de riu, el pont amb la torre i el tram de la sinagoga. El tram de muralla s'emmarca en les obres de fortificació que ordenà el rei Pere III el Cerimoniós des de 1361, però es trigà força temps per cloure's (del Pozo Pujol, 1991, 205-224) (Mir, 1995, 118-119).

L'espai que els reunits acabaven de delimitar, comprenia la sinagoga i també unes quantes cases que es varen llistar seguint un ordre determinat: la casa d'Agnès, muller de Bernat Arnau (núm. 7), la casa dels hereus de Pere Casadevall (núm. 8), dues de dos jueus (núm. 9 i 10) i la casa de Guillem Roig difunt (núm.11). Tant en Casadevall com en Roig ja els teníem registrats i situats en el segle XIV (vegeu núm. 8 i 4 del plànol anterior). Després es fa un salt a una altra illa de cases. Entre els propietaris esmentats reconeixem ben aviat en Berenguer Avenall (núm. 12), vell conegut per al segle XIV. Hi segueixen Bernat de Mas, paraire, Nicolau Postholis i, finalment canvien d'illa urbana per situar-se damunt de la sinagoga: la casa de Joan Soybes i la de Joan Moner (antigament de Bernat Conch) que ja s'han comentat anteriorment.

Seguidament es manava que els carrers del sector delimitat que surten cap el carrer del Pont i totes les arcades i portalades de les cases referides s'havien de tancar amb pedra i ciment. En aquest clos, però, es podia obrir un portal per entrar i sortir. S'especifica que era el portal construït sota la sinagoga (...) *quoddam portale quod est constructus subtus dictam sinagogam et exit ad flumen fluviani...*

## L'amortització de la sinagoga.

L'aplicació de la butlla de Benet XIII significà la ràpida desintegració de l'aljama de Besalú, conversions al cristianisme i abandonaments de la vila reduïren considerablement el nombre de residents jueus. Els pocs que quedaren no pogueren mantenir l'estructura gaire temps. El 1434 la sinagoga ja havia deixat de funcionar segons consta en una capbreuació de la casa que hi veïnava a tramuntana i que s'estenia (...) *tanta quant diu la paret en que els jueus solien tenir la schola* (el Molar, 1965, núm. 498). L'antiga sinagoga es va fraccionar en tres parts de propietats diferents i, amb aquesta distribució es va mantenir durant els segles XV i XVI. El plànol que es presenta a continuació reflexa perfectament aquesta situació.

1. Antiga casa d'Arnau Soybes que Guillem Duran capbreuava el 1434. Sembla que la família la retingué molts anys, car es menciona sovint: el 1498 (Grau, 1997, 52), el 1527, el 1528 (el Molar, 1965, núm. 499) i el 1549 quan Joan Duran reconeixia la casa que anomenava el Trull a Santa Maria que en detentava el domini eminent (...) *est constructum et edificatum lo truy de fer oli in quorum tenet totam dicte instanciam qua sunt constructi dictum truy y pou eiusdem truy y bassas del dit truy ...* (AMB, llegat Grau Montserrat) (ACO, Besalú, vol. 530, (1548-1607), not Joan Abrich, fol. 77).

2. Antiga sala de l'oració de la sinagoga. El 1498 pertanyia a Joan Duran (el Molar, 1965, núm. 499). El 1528 Rafel Carreres en venia una partió, potser l'eixida que hi havia al nord de la sinagoga, car es venia un pati a Baldiri Llorenç (el Molar, 1965, núm. 499). Aquest venia la casa, ara sí, a Rafel Ripoll el 1546 (el Molar, 1965, núm. 499). El mateix Ripoll s'esmenta el 1549 i el 1550 (ACO, Besalú, vol. 530, (1548-1607), not Joan Abrich, fol. 77) (el Molar, 1965, núm. 499).

3, 4 i 5. Antigament havia conformat el pati de la sinagoga. Des del segle XV es va dividir en dues propietats. Els jurats de la ciutat en van regentar una entre 1446 i, com a mínim fins a 1498, (el núm. 3) (Grau, 1997, 51) (el Molar, 1965, núm. 499). En 1550 s'hi havia construït una casa que Joana Gelabert, venia a Joan Abric (el Molar, 1965, núm. 499). L'altra part del pati havia romanava en poder de la família Duran encara el 1550.

6. Carrer del Pont.

7. El 1528 era el carreró de baixar al Fluvià (el Molar, 1965, núm. 499).

8. Portal del Fluvià.

9. Plaça dels jueus (any 1527, el Molar, 1965, núm. 506).

10. La muralla la trobem perfectament situada en els anys 1498 i 1539 (el Molar, 1965, núm. 499) (Grau, 1997, 51).

## **Bibliografia i fonts documentals.**

Arxiu Comarcal d'Olot (ACO).

Besalú, vol. 530, (1548-1607), not Joan Abrich, fol. 77.

Arxiu Municipal de Besalú (AMB)

Llegat Manuel Grau Montserrat.

Cadastre de Besalú de 1732 reg.(I.3.3.2)4.

(Alanyà, 1996) J. Alanyà Roig, *Besalú, vida i organització d'una juderia*, Besalú, 1996.

(Busquets/Freixa, 1998) F. Busquets i C. Freixa, Actuacions arqueològiques en el centre històric de Besalú (La Garrotxa): carrer del Portalet, carrer del Pont Vell, carrer Major, carrer Tallaferró i carrer de la Devesa, *Quartas Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Figueres, 1998, 300-319.

(Freixas/Soler, 1978) P. Freixas i N. Soler, Descobriment de probables restes arqueològiques de la Sinagoga de Besalú, *Revista de Girona*, 82, Girona, 1978, 55-61.

(Grabolosa, 1973) R. Grabolosa, *Besalú: un país aspre i antic*, 2<sup>a</sup> edició, Ed. Montblanc-Martin, col.lecció de monografies locals, 1973.

(Grau, 1975) M. Grau Montserrat, *La juderia de Besalú (Girona) (siglos XIII al XV)*, 2 volums, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1975.

(Grau, 1988) M. Grau Montserrat, Aplicació de les Constitucions de Benet XIII contra els jueus de Besalú, *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià*, Barcelona, 1988, 441-455.

(Grau, 1997) M. Grau Montserrat, *La juderia de Besalú (Girona) (siglos XIII al XV)*, Col.lecció Font Moixina, Olot, 1997.

(Mir, 1995) F. J. de Mir, *El centre històric de Besalú. Estudi urbanístic*, Ed. Edicions el Bassegoda, Olot, 1995.

(el Molar, 1965, núm. 498) N. El Molar, Edificios religiosos de los judíos en Besalú, *Misión*, núm. 498, Olot, 1965.

(El Molar, 1965, núm. 499) N. El Molar, Notas sobre los lugares religiosos de los judíos en Besalú, *Misión*, núm. 499, Olot, 1965.

(El Molar, 1965, núm. 500) N. El Molar, Edificios religiosos de los judíos en Besalú, *Misión*, núm. 500, Olot, 1965.

(El Molar, 1965, núm. 501) N. El Molar, Edificios religiosos judíos en Besalú, *Misión*, núm. 501, Olot, 1965.

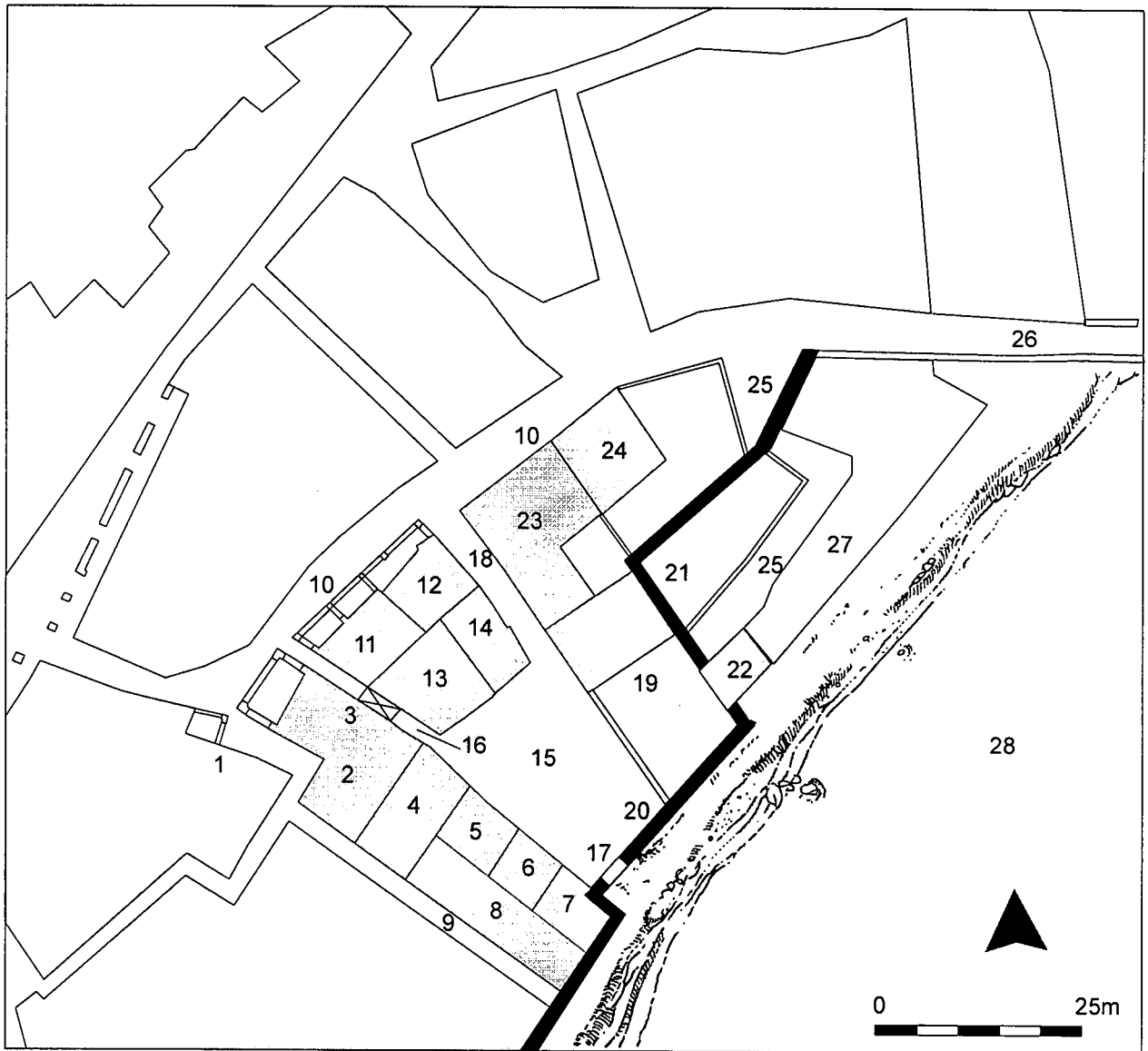
(El Molar, 1965, núm. 503) N. El Molar, Edificios religiosos de los judíos en Besalú, *Misión*, núm. 503, Olot, 1965.

(El Molar, 1965, núm. 506) N. El Molar, Sobre los lugares religiosos de los judíos en Besalú, *Misión*, núm. 506, Olot, 1965. (Munnuera, 1968) C. Munnuera Bassols, Sobre la sinagoga de Besalú, *Sefarad*, (Madrid-Barcelona), XXVIII, 1968.

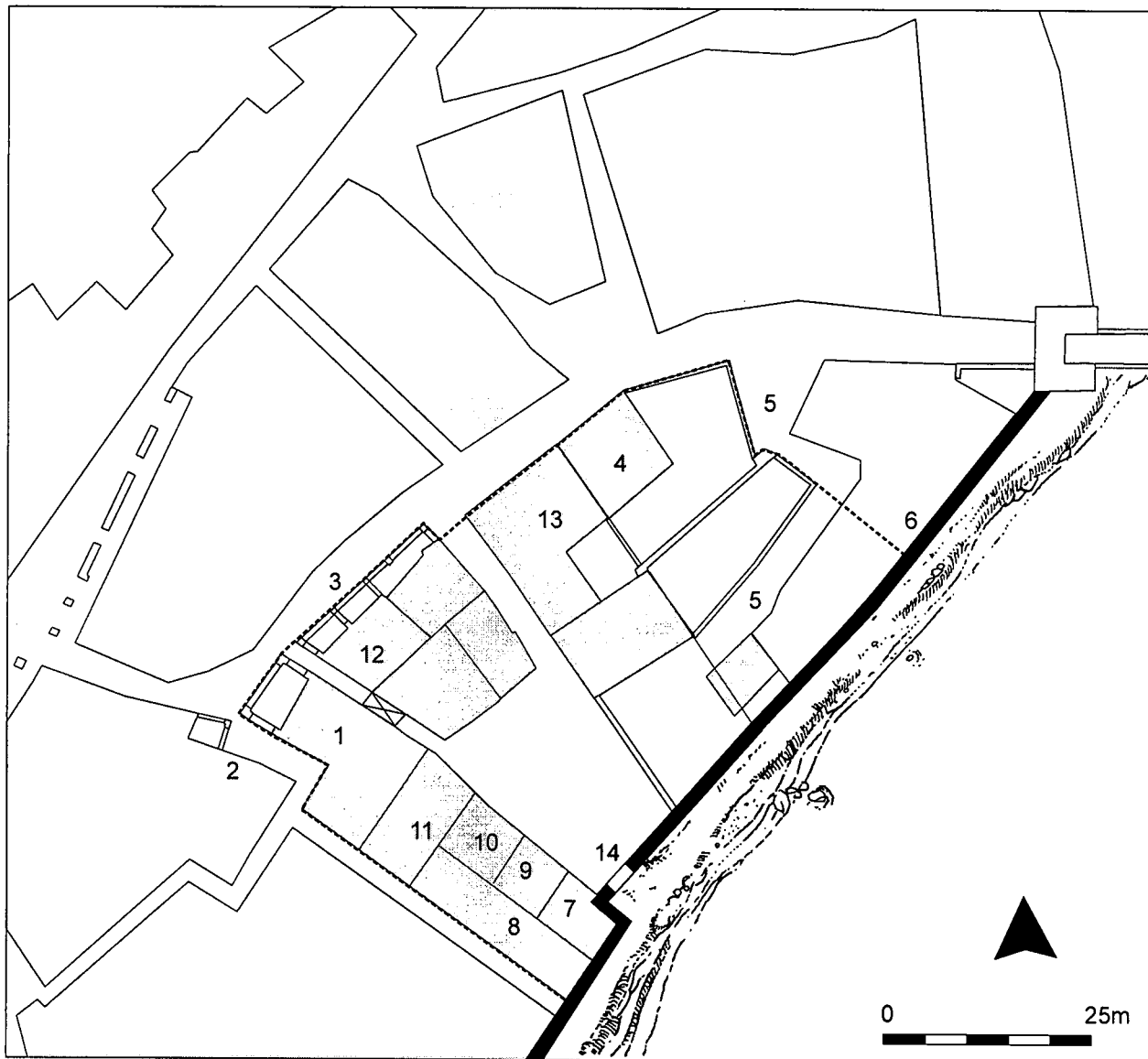
(del Pozo Pujol, 1991) A. del Pozo Pujol de Senillosa, Pedro IV y las murallas de Besalú, *Amics de Besalú, VII Assemblea d'Estudis del seu Comtat*, 1991, 205-224.

(Solà-Morales, 1968) J. Ma de Solà-Morales, Llinatges besalunencs dels segles XIV i XV, *Ia Assemblea d'Estudis del Comtat de Besalú*, 1968, 169-225.

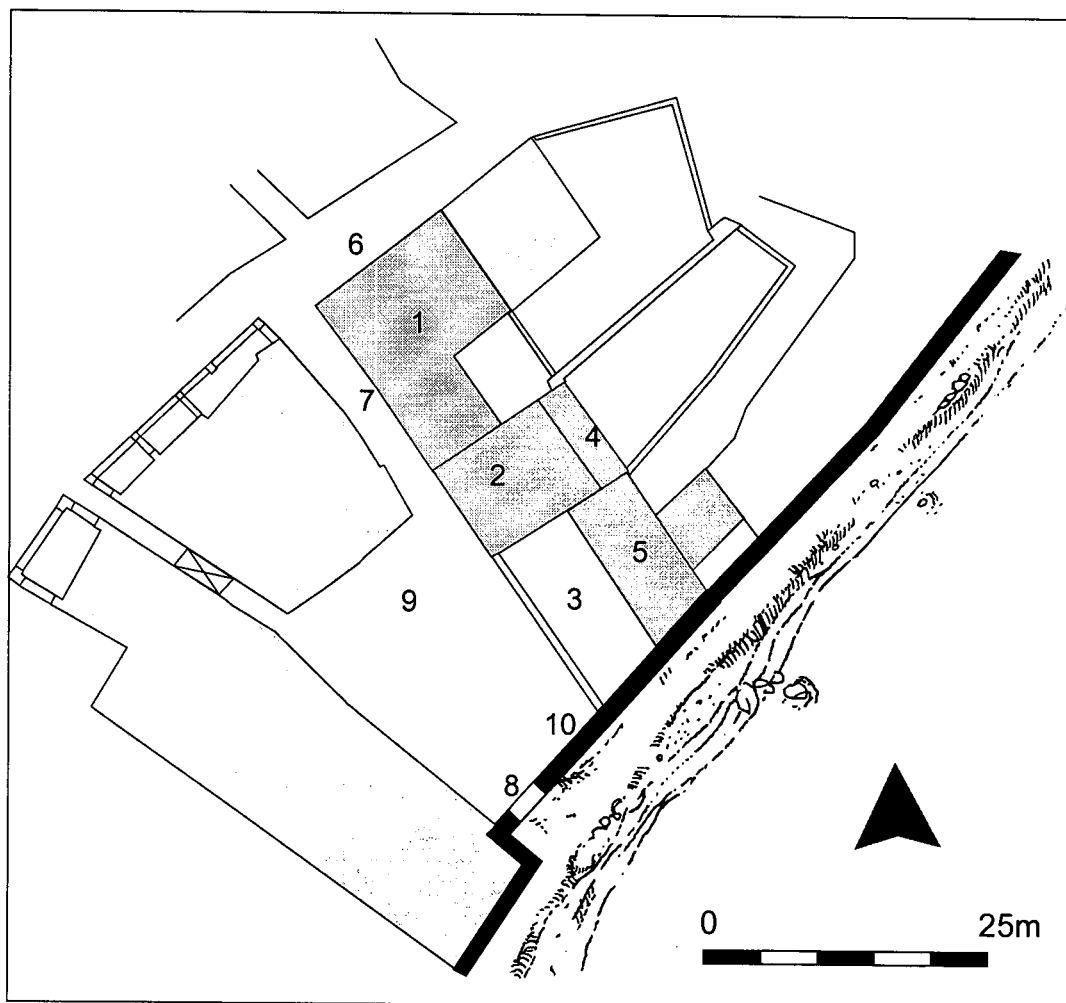
(Solà-Morales, 1971) J. Ma de Solà-Morales, *Construcció, reconstruccions i reformes del Pont Romànic de Besalú*, Biblioteca Olotina, Olot, 1971.



plànol del sector de la sinagoga en el segle XIV.



Plànol de la clausura del call el 1415.



El sector de la sinagoga en els segles XV i XVI

## INVENTARI DE MATERIALS.

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1001</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfis</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica blau català				1		
Ceràmica oxidada		1				
Ceràmica oxidada engalba blanc	1					
Ceràmica vidrada marró	1		1			
Ceràmica vidrada marró ratlles grogues	1			1		
Ceràmica vidrada beig amb dibuixos marrons				1		
Ceràmica marró amb decoracions taronges				1		
Ceràmica beig amb ratlles marró	1					
Ceràmica vidrada blanca amb ratlles blaves				2		
Metal·lúrgia	Ferro	2 claus				
	Bronze	2 laminetes, 1 arandel·la 1 rebuitg de bronze				
Numismàtica	1 peça de bronze					



<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S</b>	<b>02</b>	<b>U.E.1010</b>
-------------------------------------	----------	-----------	-----------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica reduïda				1		
Ceràmica oxidada		1				
Ceràmica vidrada marró				1		
Ceràmica vidrada verda			1	2		2 brocs
Ceràmica vidrada marró amb dibuixos en ocre					1	

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1013</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Porcellana	1	1	1			1 plat , 1 tassa
Ceràmica vidrada marró	1		1	4		
Ceràmica marró decoracions en ocre		1				
Ceràmica beig i marró	5			1		
Ceràmica reduïda	2		2	1		
Fauna	1 dent.					
Malacologia	1 cargol de mar					
Material de construcció	1 teula amb empremta de peu de gat 2 rajoles 1 amb dibuix escas i altre amb decoració					
Metal·lúrgia	1 cullera					

<b>Plaça dels jueus. Besalú.</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E.1021</b>
--------------------------------------	-----------	-----------	-----------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Porcellana	5			6		
Ceràmica de dol	4	1		7		s. XVIII
Ceràmica de blau català	7	6	1	7		
Ceràmica de reflex metàl·lic	3	2		3		2 fons sense decoració
Ceràmica vidrada marró	39	7	16	61		5 brocs
Ceràmica vidrada verda s. XIV	12			24		
Ceràmica groc melada	1			3		
Ceràmica vidrada verda	13	3	4	12		
Ceràmica reduïda	8	1	5	9		
Ceràmica oxidada	3	13	1	32		
Ceràmica oxidada engalba blanca	1			1		
Ceràmica vidrada verda amb franjes grogues	4			2		
Ceràmica vidrada ocre amb franjes marró i zigazagues verdes	1					
Ceràmica ocre ditada a la vora marró	11					
Ceràmica vidrada blanca ratlles vores verdes	1					

<b>Plaça dels jueus . Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E.1021</b>
--------------------------------------	-----------	-----------	-----------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions.</b>
Ceràmica vidrada groga amb decoració marró.		10		3		
Ceràmica vidrada groga	12	5	1	9		1 fons formatger
Ceràmica blanca	8	10	1	9		
Ceràmica marró decoracions franjes ocres	20					
Ceràmica vidrada diversos colors	10	10		25		
Ceràmica vidrada beig i marró	3	5		1		
Ceràmica vidrada verda exterior groc interior				1		
Material de construcció	1 fragment de teula					
Plàstic	1 blau i 1 groc					
Vidre	1	1	1	11		1 rebutg de vidre
Metalúrgia	Bronze	Cinturó i una plaqueta				
	Ferro	2 claus i rebutg				
Fauna	5 dent , 16 fragments d'òs					

<b>Plaça dels jueus . Besalú.</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E.1023</b>
---------------------------------------	-----------	-----------	-----------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica vidrada beig amb decoració marró	1					
Ceràmica vidrada beig amb decoració taronja i verda				1		
Ceràmica reduïda	2			1		

<b>Plaça dels jueus . Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E.1025</b>
--------------------------------------	-----------	-----------	-----------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions.</b>
Ceràmica de dol	1			1		s. XVIII
Porcellana amb decoració en ocre				1		
Ceràmica de reflex metàl·lic	1			1		
Ceràmica de blau català	1	1		5		1 decoració papallona, 1 decoració en espiga
Ceràmica blau i groc		1				
Ceràmica vidrada verda interior	6		2	4		s.XIV, paral·lels a les excavacions del COAC'02
Ceràmica verd melat		1	1	1		
Ceràmica groc melat	3					
Ceràmica reduïda	14	3	4	12		2 brocs
Ceràmica vidrada marró	10	9	16	17		
Ceràmica oxidada		8	3	11		1 pivot
Ceràmica vidrada marró i ocre				1		
Ceràmica vidrada marró, groc i verd		1				
Ceràmica vidrada, groc i marró		1				

Plaça dels jueus. Besalú		S.		02		U.E. 1025
Tipologia	Vores	Fons	Anses	Informes	Perfils	Observacions.
Ceràmica vidrada verda	1	1	1	2		1 broc
Ceràmica marró fosc decoració en ocre	2	1		1		
Ceràmica beig ratlles marró	1	1				
Ceràmica beig, ratlles marró	1			1		
Ceràmica beiz, ratlles marró i zigazaga verda	2			1		
Ceràmica vidrada marró amb decoració verd i marró-	1			1		
Material de construcció	2 fragments de teula.					
Fauna	1 banya, 7 fragments ós, 2 fragments de mandíbula					Marques de tall realitzats per l'home
Metal·lúrgia	Ferro	1 fragment irregular de ferro.				
	Bronze	1 botó quadrat.				

<b>Plaça dels jueus.</b> <b>Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1026</b>
---	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica blau català	3			1		
Ceràmica de dol				1		
Ceràmica vidrada verd intern	1	1		1		
Ceràmica vidrada marró	5		2	2		
Ceràmica reduïda			1	2		
Ceràmica oxidada				5		
Ceràmica beig decoració marró	1			2		
Ceràmica groc melat	1			1		
Ceràmica beig ditada nedre	1					
Ceràmica groga				2		
Ceràmica marró a ratlles grogues	1					
Ceràmica marró decoració marró fosc	1					
Ceràmica beig decoració verd i marró	1	1				
Ceràmica vidrada verda	1					
Vidre				1		

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E.1026</b>
<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Malacologia	2 cargols					
Fauna	9 fragments osos, 1 banya, 2 vertebres.					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1027</b>
-------------------------------------	--	-----------	--	-----------	--	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica oxidada			1			
Fauna	2 ossos					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1028</b>
-------------------------------------	--	-----------	--	-----------	--	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica oxidada		1				
Ceràmica Groc melat				2		
Ceràmica vidrada groc i marró		1		1		
Vidre	1					



<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1031</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica blau català	4	1		5		
Porcellana				1		
Ceràmica vidrada blanca		1				
Ceràmica de reflex metal·lic	5	7	1	13		1 decoració vermella, 1 orelleta nansa
Ceràmica reduïda	10	1	6	9		1 decoració a puntets.
T.S. Sudgàlica					1	
Ceràmica groc melat		2	2	1		
Ceràmica vidrada verda			1	1		1 test
Ceràmica verda i blava				1		
Ceràmica vidrada verda	4	3	1	2		
Ceràmica vidrada marró amb decoració groga	3					
Ceràmica vidrada groga amb decoració marró	5			4		
Ceràmica vidrada groc intern extern en verd				1		
Ceràmica vidrada marró	11	5	6	27		
Ceràmica oxidada		6	1	7		
Ceràmica vidrada	1					

Plaça dels jueus.Besalú.		S.		02		U.E. 1031
Ceràmica vidrada groga	1					
Ceràmica beig ratlles marró, zigazagues verdes	4					
Vidre				1		
Fauna	18 fragments d'òs, 2 mandíbules					
Metal·lúrgia	Ferro	3 claus , 1 placa				
Numismàtica	1 peça de plom					

<b>Plaça dels jueus. Besalú.</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1035</b>
--------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
T.S. Sudgal·lica	3			5		
Ceràmica oxidada romana				9		
Africana de cuina				1		
T.S. Africana a	1			1		
Parets fines ( sorretes)						
Ceràmica blau català	1					
Ceràmica de reflex metàl·lic	1	1		4		Els informes han perdut el dibuix de reflex
Ceràmica vidrada verda		1		1		Paral·lel a les excavacions del COAC'02
Ceràmica vidrada blanca				1		
Ceràmica vidrada marró i ocre	2					
Ceràmica reduïda	1		2	4		
Ceràmica grisa			1	3		Anse amb decoració a l'interior
Ceràmica oxidada				1		
Ceràmica vidrada verda exterior i groc interior	3			7		
Ceràmica vidrada verda oxidada exterior				4		

<b>Plaça dels jueus. Besalú.</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E.1035.</b>
<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Vidre						1 llàgrima
Material de construcció	1 estuc vermell					
Fauna	10 fragments d'ós 2 dent					
Metal·lúrgia	2 rebutjos 1 ferro 1 clau					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1036</b>
-------------------------------------	--	-----------	--	-----------	--	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica vidrada marró				1		
Ceràmica reduïda	1			1		
Ceràmica grisa	1					
Ceràmica oxidada				1		
Fauna	1 fragment d'ós.					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1040</b>
-------------------------------------	--	-----------	--	-----------	--	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica oxidada				1		
Fauna	2 fragments d'ós					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1041</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica verd melat	1					
Ceràmica vidrada blanca					1	1 plat
Morter de ceràmica oxidada	1					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1044</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica vidrada verd intern exterior oxidada	1			1		
Ceràmica oxidada		2		1		
Ceràmica vidrada groga amb decoració marró		1				
Ceràmica vidrada groga amb decoració verd i marró		1				1 plat
Ceràmica vidrada marró	1	1		1		
Ceràmica reduïda	1					
Ceràmica vidrada verd clar	1			1		1 test.

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1046</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Porcel·lana	1	1				
Fauna	1 fragment d'ós					
Plàstic	1 got de gelat.					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1054</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica vidrada groc melat	2			4		
Ceràmica vidrada verda externa				1		

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1055</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
T.S. Sudgàl·lica	6	1		18		1 fons amb ½ segell , 1 vora amb decoració a la barbotina
T.S. Africana a				3		
T.S. Africana c	2			1		
Africana de cuina				5		
Llàntia				2		
Parets fines				1		Sorreta
Ceràmica reduïda				18		
Ceràmica grisa				9		

<b>Plaça dels jueus. Besalú.</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1055</b>
<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Comuna ibèrica				1		
Àmfora tarraconesa			1	8		
Ceràmica comuna romana	3		2	27		
Material de construcció	2 estucs de color vermell, 1 teula reduïda					
Fauna	3 dents , 12 fragments d'ós					
Metal·lúrgia	4 rebutjos de ferro					

<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1056</b>
-------------------------------------	--	-----------	--	-----------	--	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
T.S. Sudgal·lica				1		

<b>Plaça dels jueus . Besalú</b>		<b>S.</b>		<b>02</b>		<b>U.E. 1059</b>
--------------------------------------	--	-----------	--	-----------	--	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observació</b>
Ceràmica oxidada				2		
Àmfora tarraconesa				1		
Àmfora greco itàlica				1		
Ceràmica de pasta blanca			1			Gerra
Metal·lúrgia	Ferro	1 clau				

<b>Plaça dels jueus. Besalú.</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1067</b>
--------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica reduïda	3	1		3		
Ceràmica reduïda vidrada	1		1			
Ceràmica vidrada marró inter				6		
Ceràmica oxidada	1	4		7		
Ceràmica vidrada verda		2	1			
Ceràmica vidrada marró ratlles grogues	1					
Fauna	1 mandíbula					

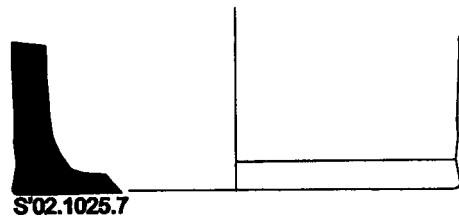
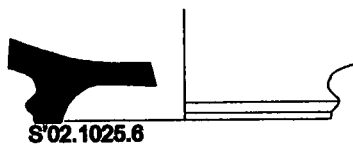
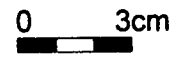
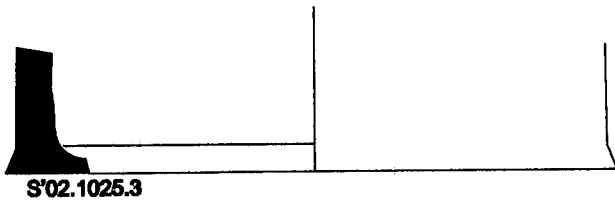
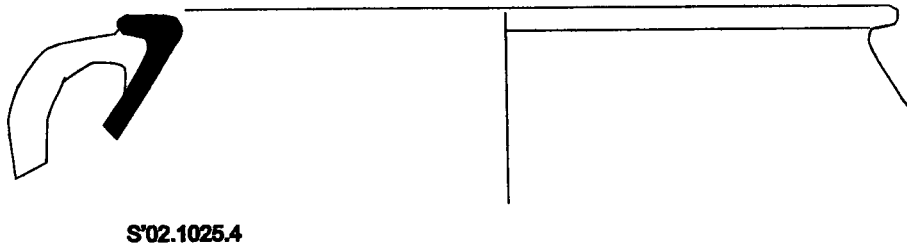
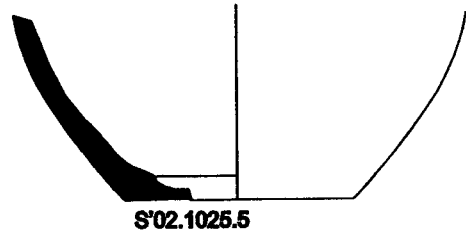
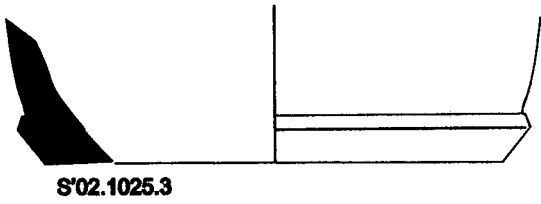
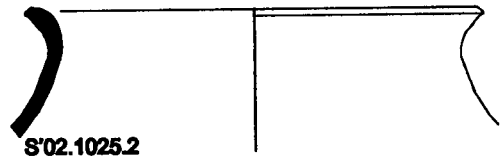
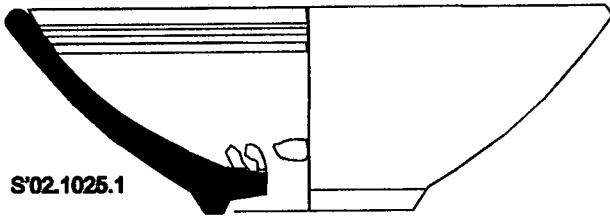
<b>Plaça dels jueus. Besalú</b>	<b>S.</b>	<b>02</b>	<b>U.E. 1068</b>
-------------------------------------	-----------	-----------	------------------

<b>Tipologia</b>	<b>Vores</b>	<b>Fons</b>	<b>Anses</b>	<b>Informes</b>	<b>Perfils</b>	<b>Observacions</b>
Ceràmica oxidada				9		
Fauna	1 fragment d'ós 1 fragment de mandíbula.					

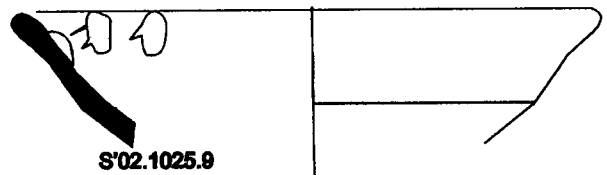
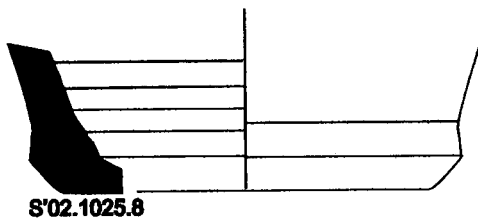


## LLISTA DE LÀMINES DE FORMES CERÀMIQUES.

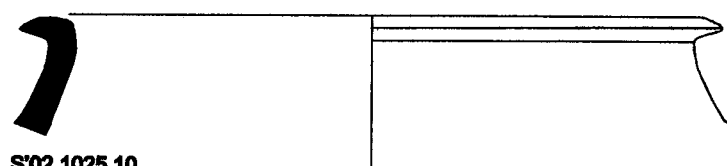
<b>LÀMINA 1</b>	
<b>S'02.1025.1</b>	<b>Vora d'escudella vidrada marró amb decoracions en ocre.</b>
<b>S'02.1025.2</b>	<b>Vora de vidrat marró intern</b>
<b>S'02.1025.3</b>	<b>Fons de oxidada</b>
<b>S'02.1025.4</b>	<b>Vora de vidrada marró intern</b>
<b>S'02.1025.34</b>	<b>Fons de oxidada</b>
<b>S'02.1025.5</b>	<b>Fons de vidrada marró inter</b>
<b>S'02.1025.6</b>	<b>Fons de marró intern</b>
<b>S'02.1025.7</b>	<b>Fons de vidrada marró</b>
<b>S'02.1025.8</b>	<b>Fons de oxidada</b>
<b>S'02.1025.9</b>	<b>Vora de bol vidrat de color beig amb decoració en verd.</b>



S'02.1025.11



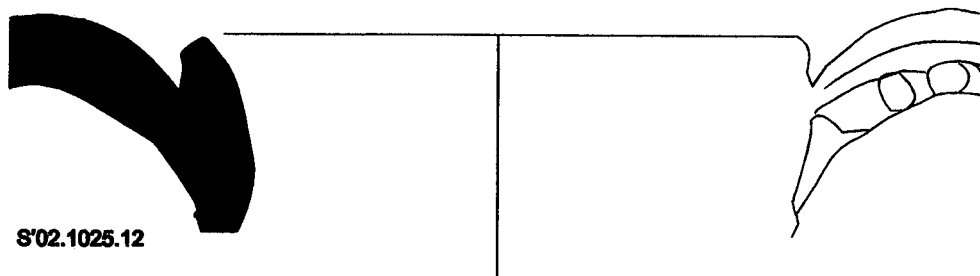
<b>LÀMINA 2</b>	
<b>S'02.10125.10</b>	<b>Vora de vidrat marró intern.</b>
<b>S'02.1025.11</b>	<b>Fons de vas vidrat blanc</b>
<b>S'02.1025.12</b>	<b>Vora de test de vidrada verda.</b>
<b>S'02.1025.13</b>	<b>Fragment de Blau català</b>
<b>S'02.1025.14</b>	<b>Fons de vidrat verd intern</b>
<b>S'02.1025.15</b>	<b>Vora de plat de blau català</b>
<b>S'02.1025.16</b>	<b>Vora de plat vidrat verd fosc</b>
<b>S'02.1025.17</b>	<b>Fons d'oxidada</b>
<b>S'02.1025.18</b>	<b>Vora d'escudella vidrada marró amb decoració en ocre.</b>
<b>S'02.1025.19.</b>	<b>Vora de gran plat de vidrada marró.</b>



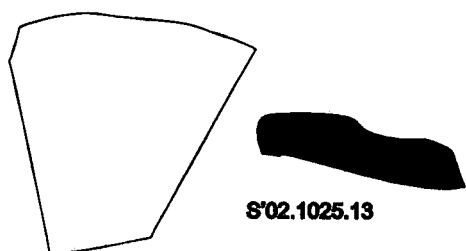
S'02.1025.10



S'02.1025.11



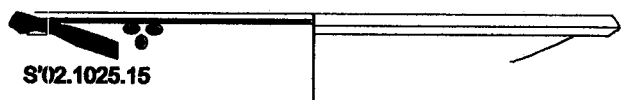
S'02.1025.12



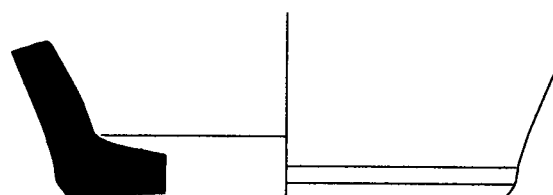
S'02.1025.13



S'02.1025.14



S'02.1025.15



S'02.1025.17



S'02.1025.16



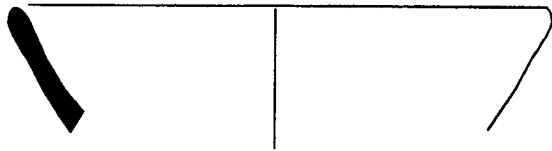
S'02.1025.18



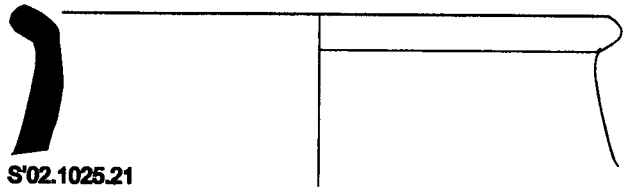
S'02.1025.19

LÀMINA 2.

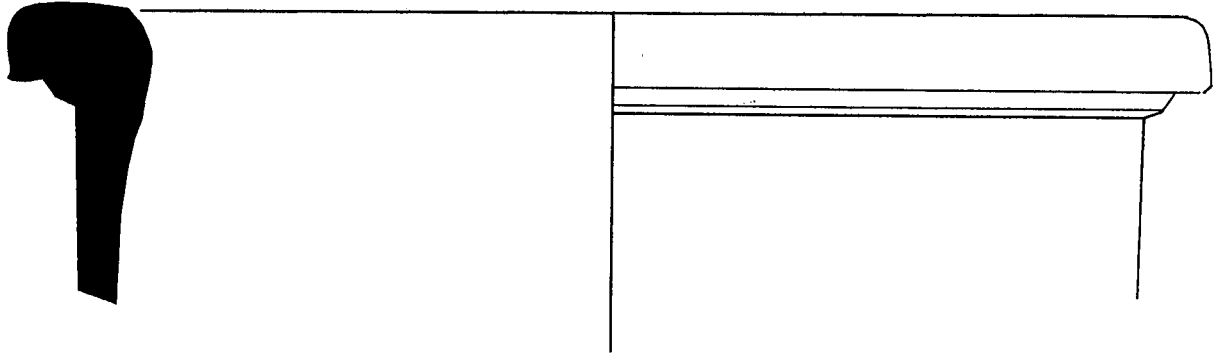
<b>LÀMINA 3</b>	
<b>S'02.1025.20</b>	<b>Vora de vidrada interna groc melat.</b>
<b>S'02.1025.21</b>	<b>Vora de vidrat verd</b>
<b>S'02.1025.22</b>	<b>Vora de gran test de reduida</b>
<b>S'02.1025.23</b>	<b>Fons de reduida</b>
<b>S'02.1025.24</b>	<b>Vora de petit vas de vidrat groc melat</b>
<b>S'02.1025.25</b>	<b>Vora de reflex metàl·lic</b>
<b>S'02.1025.26</b>	<b>Fons de vidrat verd</b>
<b>S'02.1025.27</b>	<b>Vora de plat de ceràmica de dol</b>
<b>S'02.1025.28</b>	<b>Fons d'escudella de vidrat marró amb decoració ocre.</b>
<b>S'02.1025.29</b>	<b>Fons d'escudella de vidrat ocre amb decoracions marró i verda</b>



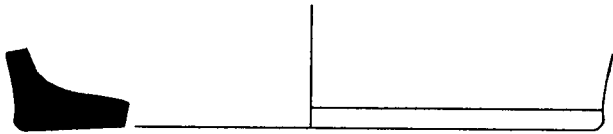
S'02.1025.20



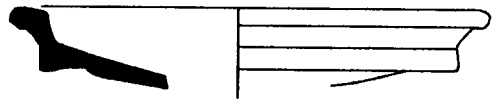
S'02.1025.21



S'02.1025.22



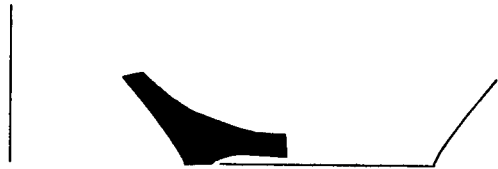
S'02.1025.23



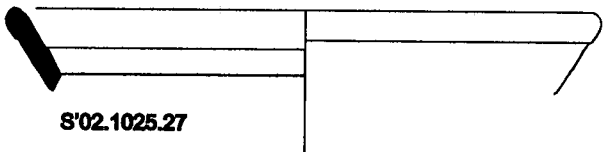
S'02.1025.24



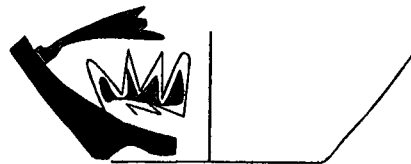
S'02.1025.25



S'02.1025.26



S'02.1025.27



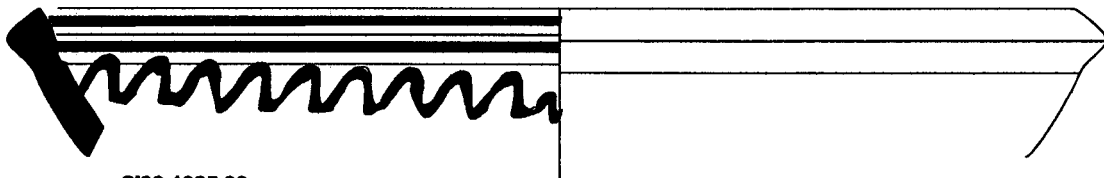
S'02.1025.28



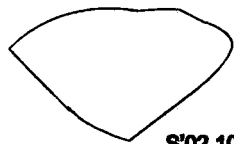
S'02.1025.29

LÀMINA 3.

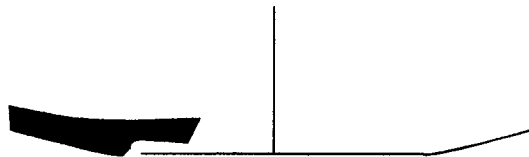
<b>LÀMINA 4</b>	
<b>S'02.1025.30</b>	<b>Vora de vidrat ocre amb decoració marrí i verd</b>
<b>S'02.1025.31</b>	<b>Fragment de blau català decoració de la papallona</b>
<b>S'02.1025.32</b>	<b>Fons d'escudella decorada en groc i blau</b>
<b>S'02.1025.33</b>	<b>Vora de gran plat de reduida</b>
<b>S'02.1035.1</b>	<b>Fons d'escudell de reflex metàl·lic</b>
<b>S'02.1035.2</b>	<b>Vora de vidrada melada</b>
<b>S'02.1035.3</b>	<b>Vora d'escudella de blau català</b>
<b>S'02.1035.4</b>	<b>Vora de T.S. sudgà·lica</b>
<b>S'02.1035.5</b>	<b>Vora d'escudella de refex metàl·lic</b>
<b>S'02.1035.6</b>	<b>Fons de bol de blau català.</b>
<b>S'02.1035.7</b>	<b>Vora d'escudella de blau català</b>
<b>S'02.1035.8</b>	<b>Fons de vidrada blanca</b>



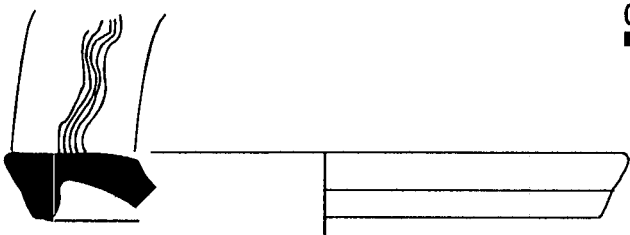
S'02.1025.30



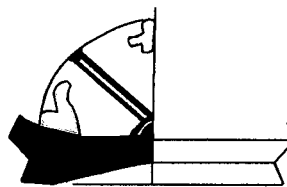
S'02.1025.31



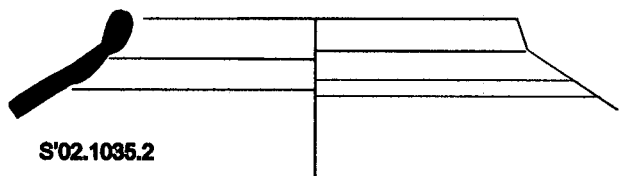
S'02.1025.32



S'02.1025.33



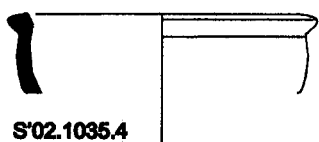
S'02.1035.1



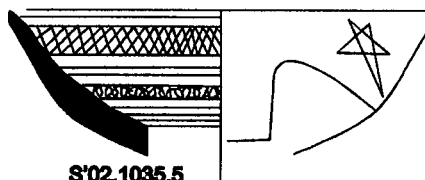
S'02.1035.2



S'02.1035.3



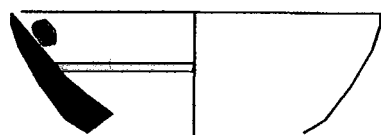
S'02.1035.4



S'02.1035.5



S'02.1035.6



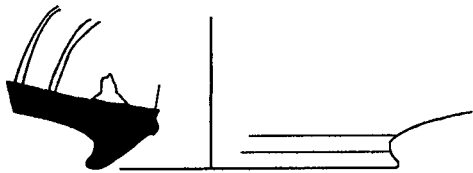
S'02.1035.7



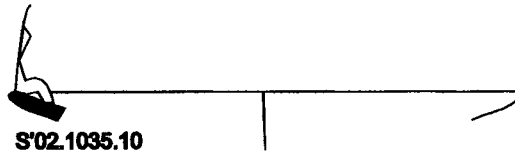
S'02.1035.8



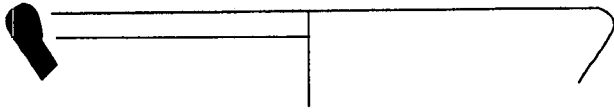
<b>LÀMINA 5</b>	
<b>S'02.1035.9</b>	<b>Fons de blau català</b>
<b>S'02.1035.10</b>	<b>Vora de plat de blau català</b>
<b>S'02.1035.11</b>	<b>Vora d'escudella de vidrada blanca</b>
<b>S'02.1035.12</b>	<b>Vora de plat de vidrat groc intern</b>
<b>S'02.1035.13</b>	<b>Fons de vidrat verd intern</b>
<b>S'02.1055.1</b>	<b>Fons de T.S. sudgàlica</b>
<b>S'02.1055.2</b>	<b>Vora de T.S. sudgàlica amb decoració a rodeta</b>
<b>S'02.1055.3</b>	<b>Vora de T.S. sudgàlica</b>
<b>S'02.1055.4</b>	<b>Vora de plat de T.S. sudgàlica amb decoració a la barbotina</b>
<b>S'02.1055.5</b>	<b>Vora de comuna romana oxidada</b>
<b>S'02.1021.1</b>	<b>Peça de cinturó de Bronze.</b>



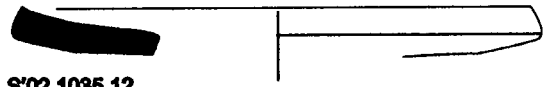
S'02.1035.9



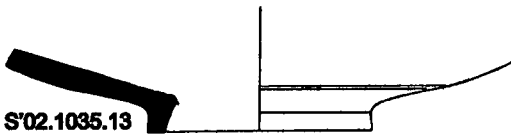
S'02.1035.10



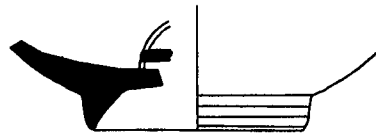
S'02.1035.11



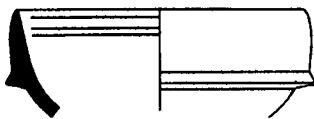
S'02.1035.12



S'02.1035.13



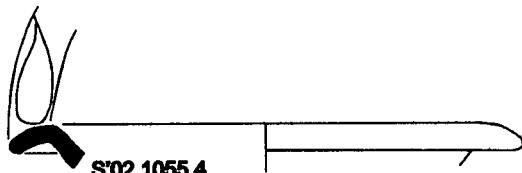
S'02.1055.1



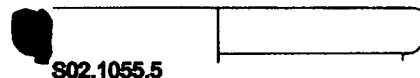
S'02.1055.2



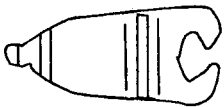
S'02.1055.3



S'02.1055.4



S'02.1055.5



S'02.1021.1

LÀMINA 5.

## LLISTAT DE LA MOSTRA DE DECORACIONS CERÀMIQUES.

<b>LÀMINA 1</b>	
<b>1.- S'02.1025.13</b>	<b>Fragment de blau català, decoració de l'espiga</b>
<b>2.-S'02.1025.31</b>	<b>Fragment de blau català decoració de la papallona</b>
<b>3.- S'02.1025.32</b>	<b>Fons d'escudella decorada en groc i blau</b>



1.-



2.-



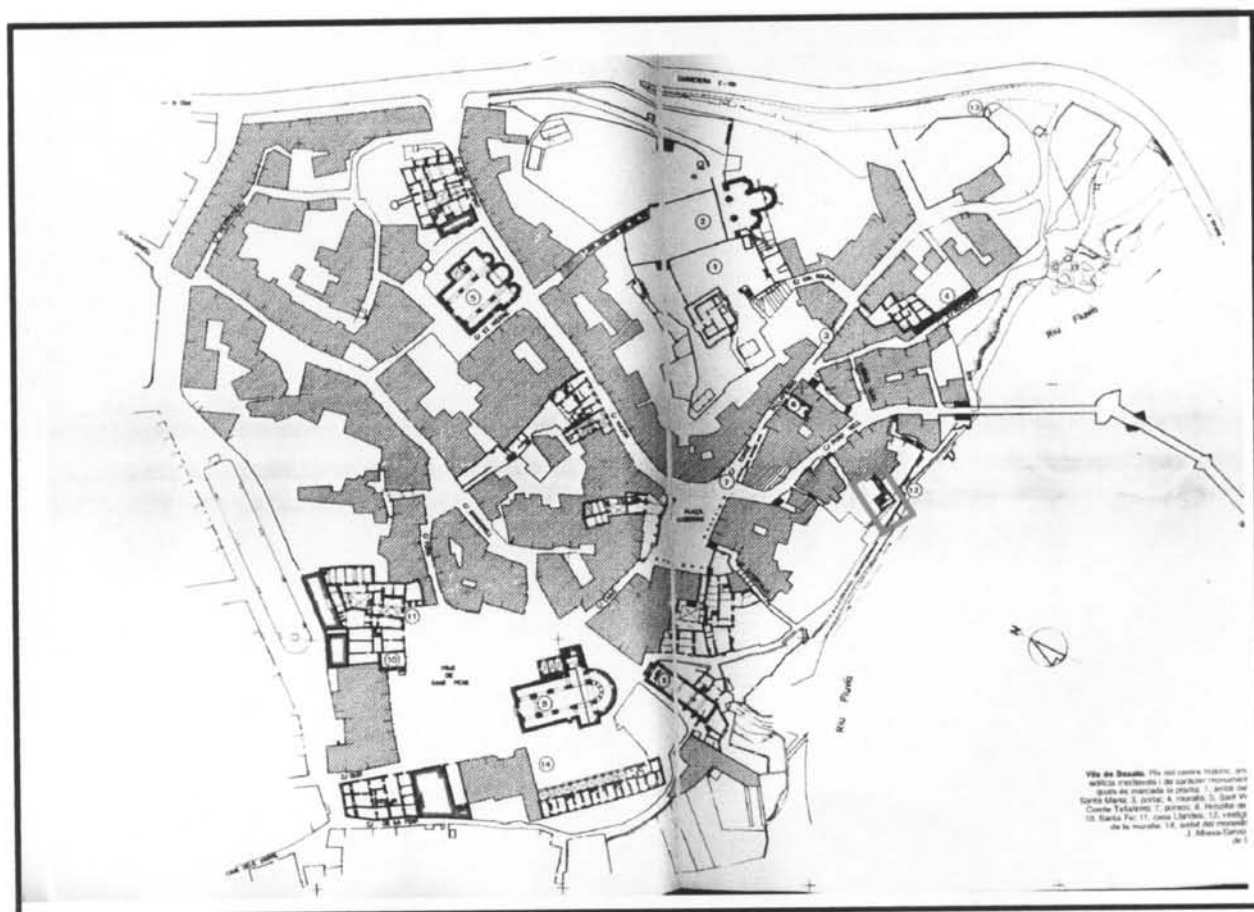
3.-

## **LLISTAT DE PLANIMETRIA.**

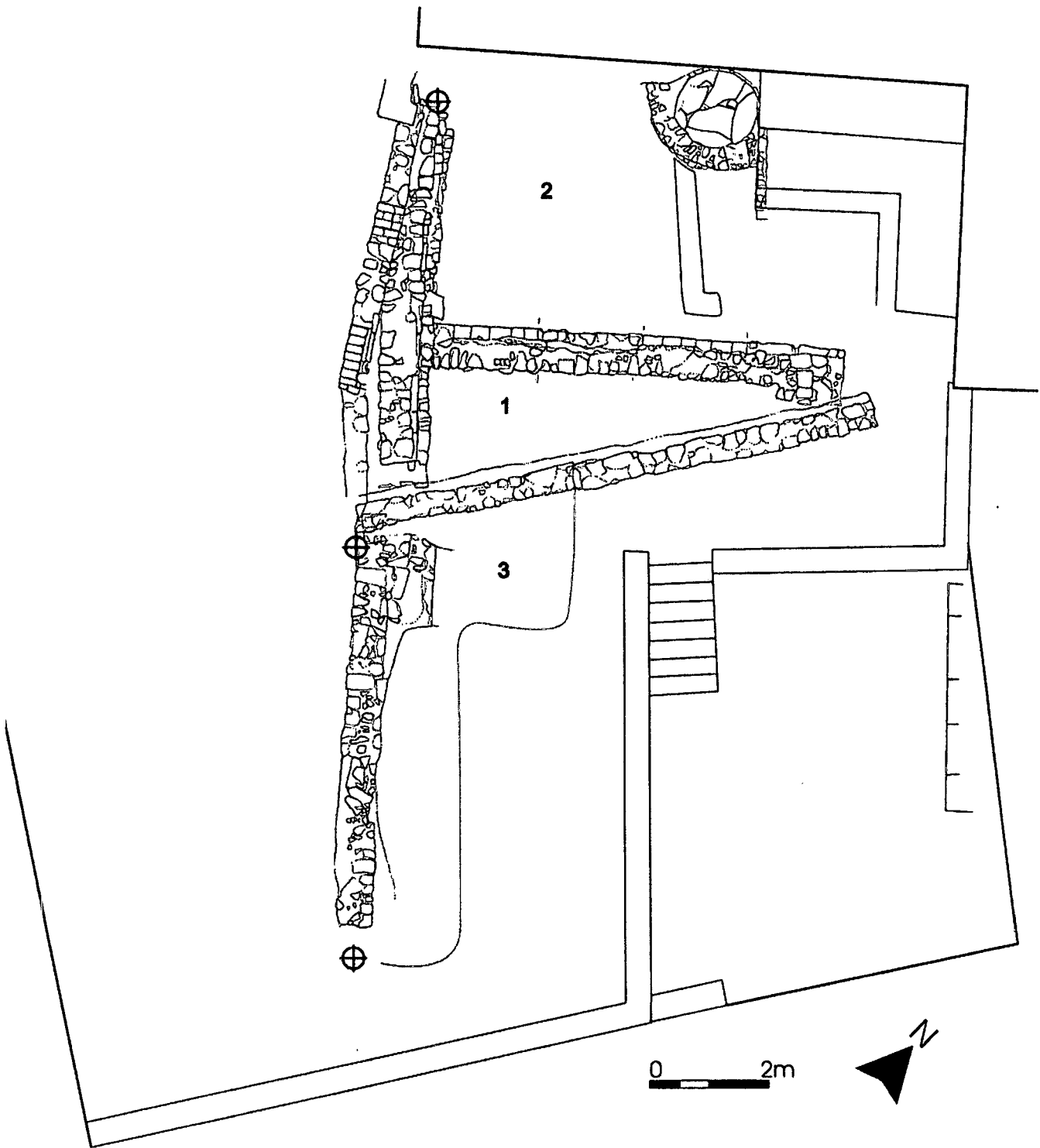
- **Planta de situació i planta ubicació plaça dels jueus.**
- **Planta general del jaciment amb indicació dels àmbits.**
- **Planta general del jaciment amb indicació de la numeració de murs i estructures.**
- **Planta general amb indicació de les seccions.**
- **Seccions de l'excavació.**



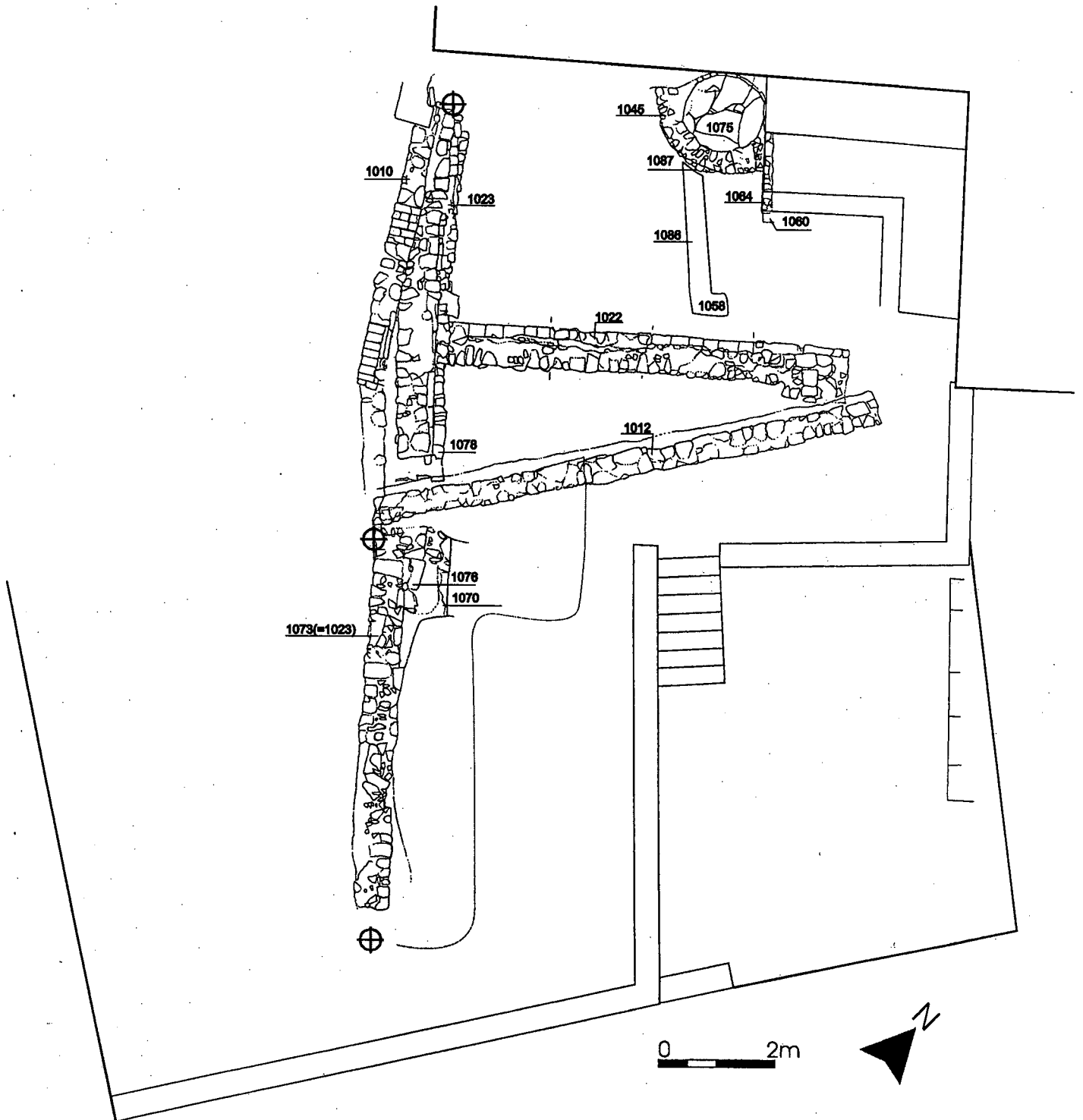
**Situació de la vila de Besalú a la comarca de la Garrotxa.**



**Situació de la ubicació de la plaça dels jueus.**

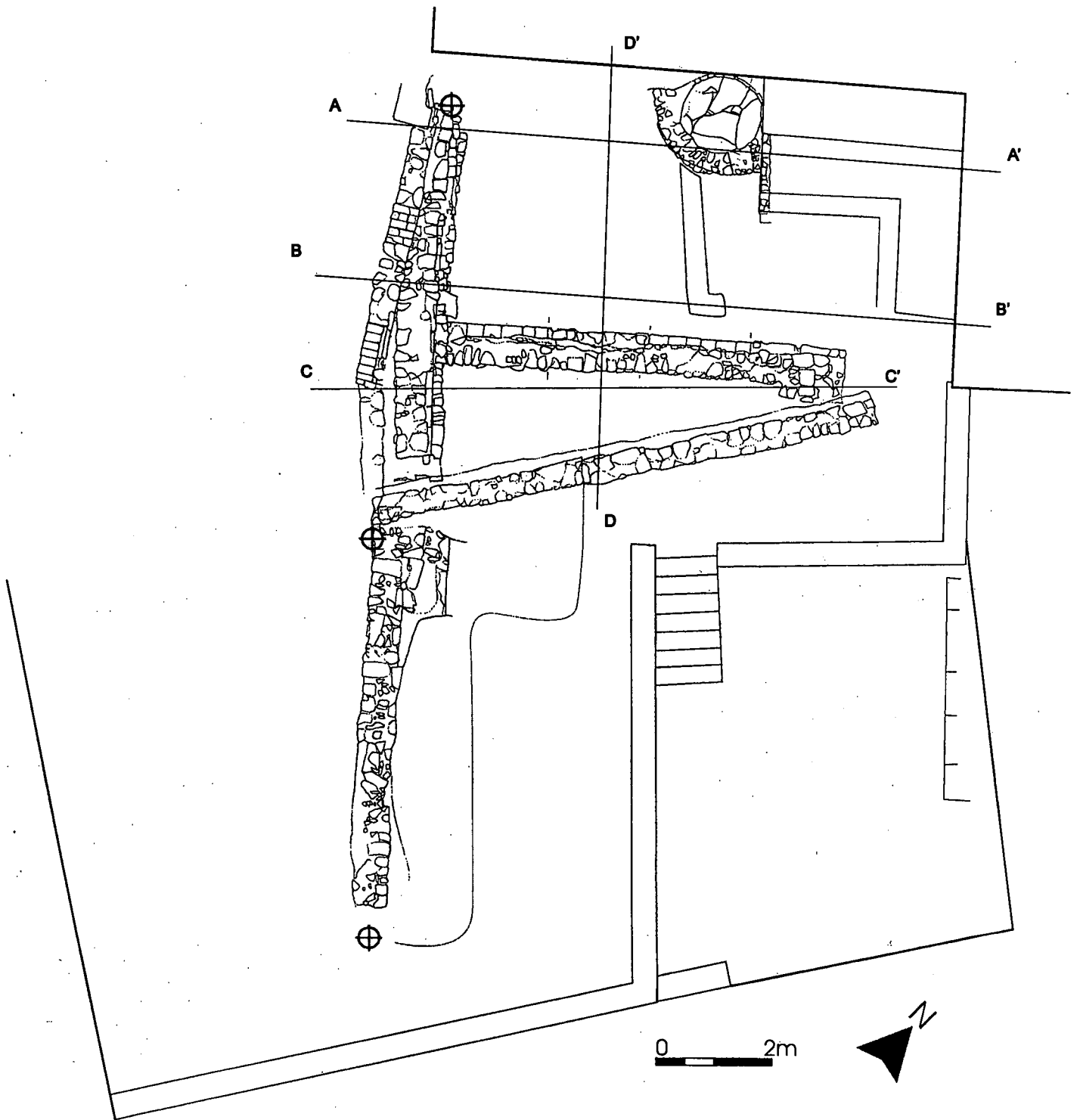


Planta general del jaciment amb indicació dels àmbits.

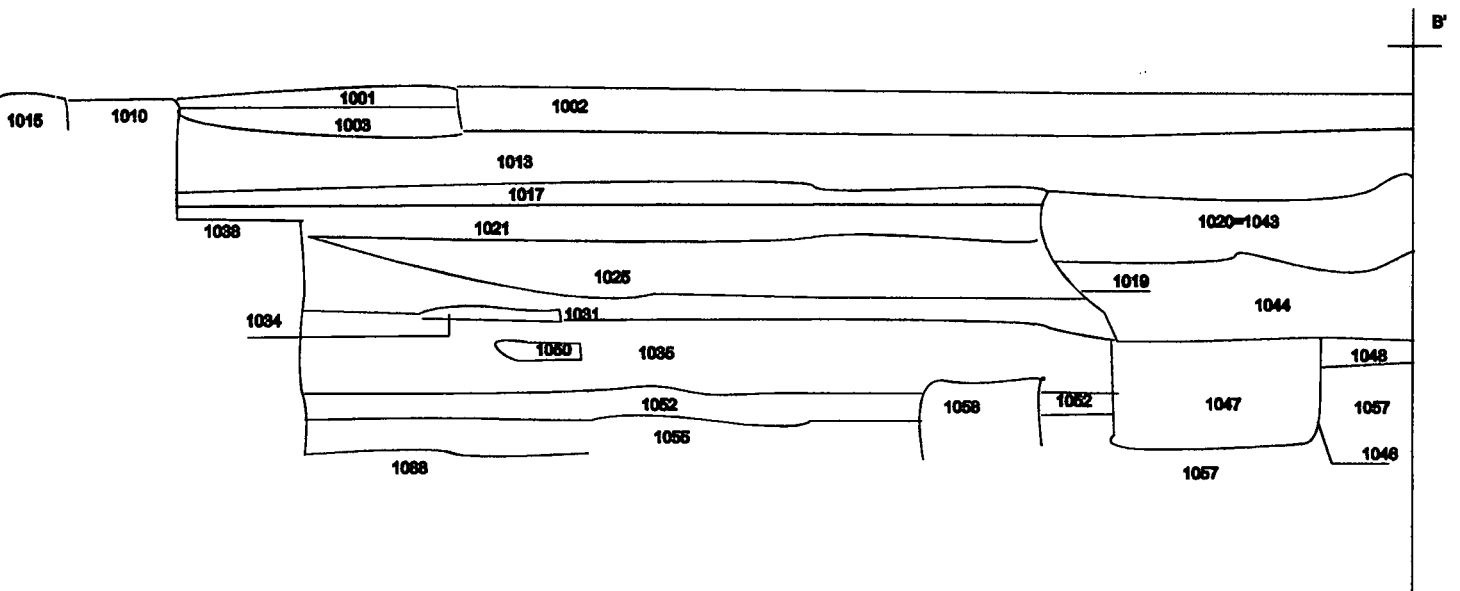
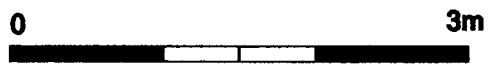
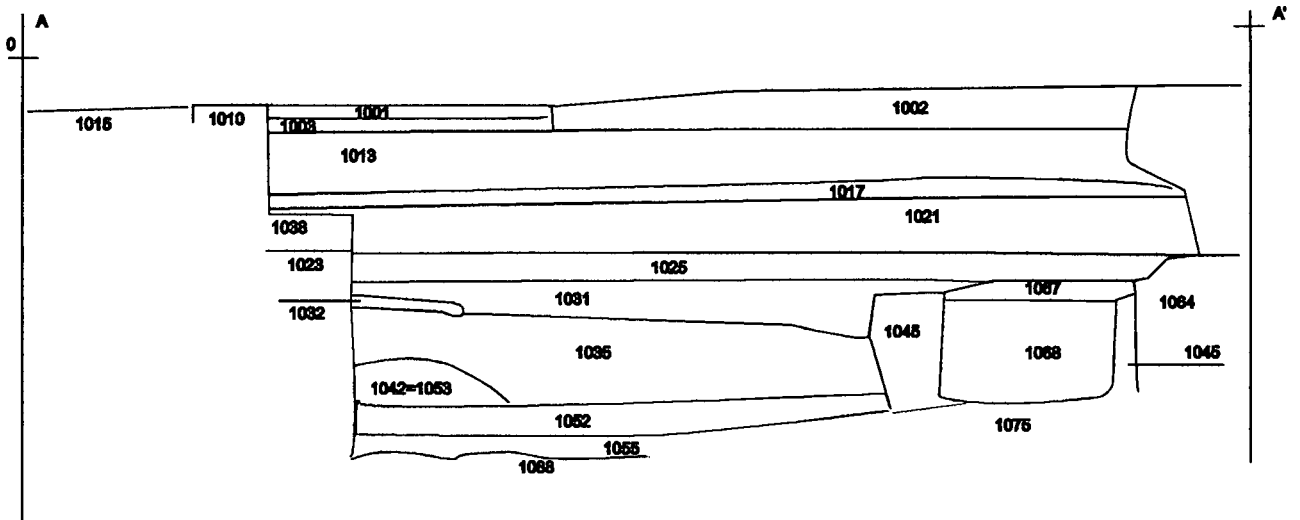


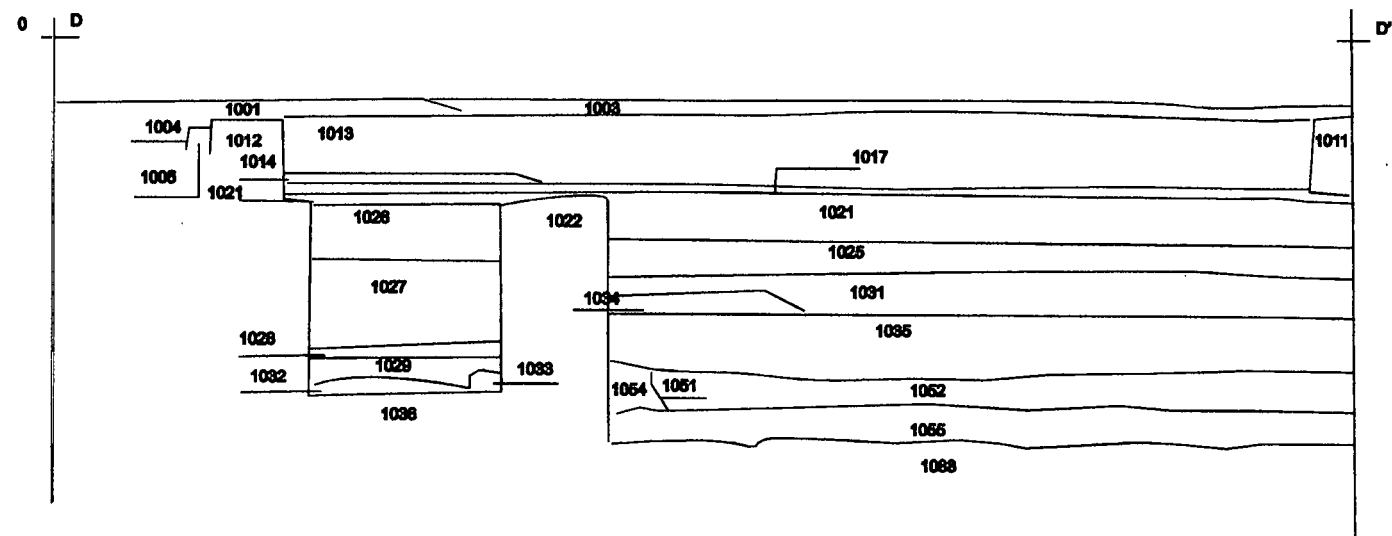
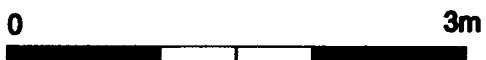
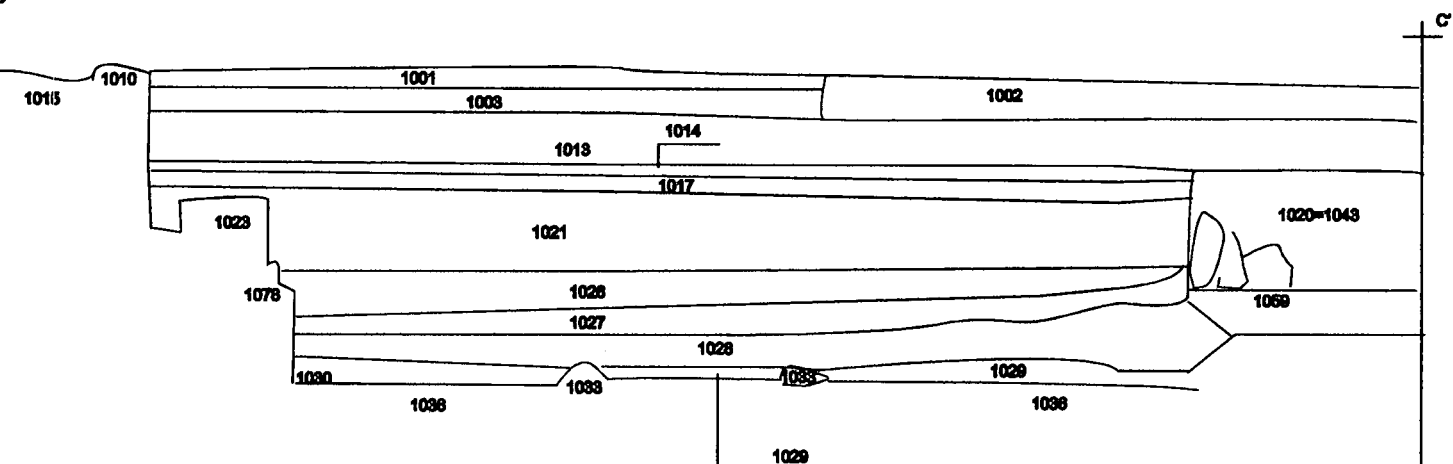
Planta general amb la indicació de la numeració de murs i estructures





Planta general amb indicació de les seccions





**REULL FOTOGRAFIC.**



Fig. 1. Vista aèria de l'excavació des del sud de la plaça.



Fig. 2. Vista des de l'est de l'enrajolat de l'edifici industrial.





Fig.3. Vista de l'àmbit 1. Part interna de la façana



Fig. 4. Mur de separació entre els àmbits 1 i 2. (UE 1022), amb la porta tapiada.





Fig. 5. Restes de l'esglaió d'accès a l'àmbit 2, situat davant la porta tapiada del mur UE 1022.



Fig. 6. Vista des del nord dels àmbits 1 i 2.





Fig. 7. Vista general des del nord de l'àmbit 2



Fig. 8. Mur de migdia de l'àmbit 2 (UE 1023)





Fig. 9. Dipòsit de calç localitzat dins l'àmbit 2, adossat al mur UE 1064



Fig. 10. Detall del mur de separació dels àmbits 1 i 2 amb la porta tapiada, vist des de l'àmbit 2.





Fig. 11. Vista des de llevant de la façana de la sinagoga



Fig. 12. Detall del folrat intern del mur de façana de la sinagoga, dins l'àmbit 3.